

TAXANDRIA

Gedenkschriften van den
Geschied- en Oudheidkun-
digen Kring der Kempen.

7de jaargang Nr 3. 1910.

Oorkondenboek van 't Gasthuis van Herenthals (Vervolg)

40

Hendrik Grieten bekent verkocht te hebben aan Margareta, weduwe van Hendrik Bols, vijf pond « payements » op een huis en hofstede in de Zandstraat te Herenthals.

3 Juni 1370.

Universis — — nos, *Johannes Paeps et Henricus Scotelmans, scabini in Herenthals* — — Noveritis, quod *Henricus Grieten* — —

recognovit se legitime vendidisse — — *Margarete*, quondam uxori *Henrici Bols*, quinque libras pagamenti — — census annui et hereditarii super domo cum fundo et eius attinentiis cum domistadio ibidem adjacente, sito in loco vici, dicti *Zantstrate*, juxta horreum sive in opposito eiusdem horrei *Willemi de Zande*, ex una parta, et juxta domum *Egidii de Peelt* in loco, dicto *Oudenhof*, ex parte alia — — per monitionem *Johannis Coudenberghs*, vicesgerentis receptoris et sententiam scabinorum — — Promittens antedictus Henricus antedictam domum cum fundo et eius attinentiis universis sub duodecim solidis et quatuor denariis pagamenti cum uno obolo census hereditarii declarare et eidem Margarete exinde — — prestare warandiam omnium premissorum — — Datum anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo, tertia die mensis Junii.

Oorspronk. handv., groot 85 op 235 mm. met
de twee zegels nog aan.
Op de keerzijde:
Littera Margarete Bols. V libras H.

41

Joannes Bernarts verklaart verkocht te hebben aan 't gasthuis van Herenthals eenen jaarlijkschen cijns van 24 schellingen op eene hofstede en het huis waarin hij woont op 't Nieuw-Land.

12 December 1374

Universis — — nos, *Johannes de Wickenvorst*, senior, et *Johannes de Dorne*, scabini in *Herenthals* — — Noverint quod *Johannes Bernarts* — — recognovit se a *Katharina de Malle*, magistra hospitalis de Herenthals, et ceteris eiusdem hospitalis domicellabus necnon a *Goswino Tshermeyns* et *Johanne de Wickenvorst*, juniore, eorum mamburnis et tutoribus, quoddam domistadium, situm supra Novam Terram, juxta domistadium quondam *Thome Nicolai*, ex una parte, et domum, quam prefatus Johannes inhabitat, sub duobus solidis lovaniensibus annui census et hereditarii firmiter recepissee pro una medietate in festo natalis Domini, pro reliqua vero dimidietate in festo Johannis Baptiste, quolibet anno — — In quod quidem domistadium antedictus Johannes impositus est et inheritedatus per monitionem *Ade de*

Diest, vices receptoris gerentis, et sententiam scabinorum — — Insuper sepeditus Johannes duodecim solidos lovanientes census hereditarii super domo sua quam inhabitat cum fundo, orto et eius attinentiis, sitis in proximo domini quondam *Elizabeth Lammens*, ex una parte, et domistadio antedicto, ex parte alia, terminis prescriptis, anno quolibet antedictis magistre et domicellabus vel presentium latori se soluturum firmiter recognovit, hoc habito quod idem Johannes predictos duodecim Lovanientes solidos et alios duodecim prescriptos solidos tanquam censem unum insolidum et indivisim de predictis, videlicet de domistadio ad censem recepto necnon de domo quam inhabitat cum fundo et eius attinentiis, sicut de subpignore et hypotheca insolidum et indivisim predictis magistre et domicellabus vel latori presentium, ut prescribitur, pro medietate una in festo natalis Domini, pro reliqua vero medietate in festo beati Johannis Baptiste, anno quolibet, et sic ulterius annis singulis, solvere et hereditarie deliberare permanebit firmiter obligatus, promittentes antedictie magistra et cetere domicelle cum earum mamburnis prescriptis predictum subtervandum sub censu duorum et duodecim denariorum pagamenti beate Katherine in Beghinagio tradendo firmiter declarare et predictis Johanni exinde rectam et debitam contra quoscumque prestare warandiam omnium premissorum — — Datum anno Domini millesimo tricentesimo septuagesimo, die duodecima mensis Decembbris.

Oorspronk. handv., groot 12 op 28 cm., met
de zegels goed bewaard er aan.
Op de keerzijde:
Littera Hospitalis de XXIII solidis Lo-
vaniensibus.
Nulant. Noulant.

42

Geeraert Beernaerts koopt, van Arnold Voeght een mudde rogge op een stuk land, geheeten *Terlijnden*.

4 Februari 1375.

Universis — — nos, *Johannes de Ghele* et *Arnoldus Winans*, scabini in *Herenthals* — — Noveritis quod *Gerardus Beernaerts* — — recognovit se ab *Arnoldo Voeght* quamdam terre petiam — — situ-

atam in bloco terre, dicte *Terlijinden*, juxta blocum terre *Arnoldi de Lyra*, ex una parte — sub uno modio siliginis bone et pagabilis debite mensure de Herenthals pactus annui et hereditarii firmiter recepisse, in festo natalis Domini anno quolibet — per monitionem *Ade de Diest*, vices receptoris gerentis, et sententiam scabinorum predictorum — Datum anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo quarto quarta die mensis Februarii.

Oorspronk. handv., groot 68 op 26 cm.
Op de keerzijde:
Terlynden B.
Van i mudde rogs te Kersavonde.

43

Hendrik Van Belle koopt van Jan Menens voor eenen cijns van twee mottoenen een huis met toebehoerten te Herenthals.

11 Augusti 1380.

Wy, *Jan van Wickevorst* ende *Jan van der Brugghen*, scepenen in *Herenthals*, doen cond allen luden met desen brieve, dat voir ons comen is *Heinricus van Belle*, kende ende liide dat hi van *Jan Menens* ghecreghen ende ghenomen heeft tot enen erfchynse een huys met gronde ende toebehoerten, geleghen tuschen erfliecheyt *Wouter Ghazen*, aen die een zide, ende erfliecheyt *Heinricx Frays*, aen die ander zide, om twee mottoenen, die een helft te Kersavonde ende die ander helft te sente Jansdaghe Baptisten, ende alsoe van jare te jaere, jaerliix ende erfeleke den vors. Jan Menens of den brenger des briefs wittelec ende erfelec te betaelne. Ende dit voirs huys bliift onder pant den voirs Janne voir süne voirs. chyns — Voertmeer geloeft Jan voirs. die voirs huys te claeren op X witte grote jaerlicx erfchyns. — In welken voirs huys Heinric voirs ingedaen wert bij maenne *Adaems van Diest*, als van tsreentmeesters weghen ons heren tshertogen in Herenthals ende onsen wisene — — Int jaer ons Heren als men screef dusent drie hondert ende tachtentich XVI dagen in Oeghst maent.

Oorspronk handv., groot 10 1/2 op 23 1/2 cm., met nog een stuk zegel.
Op de keerzijde:
Coeterstrate.
Jan Menens van II mottoenen.

Jan van Ghele, kapelaan van 't oud Gasthuis, geeft aan dit, bij gift onder levenden, drie dagwant beemd gelegen in 't voorste Haagbroek te Wolfstee.

1 Mei 1384.

In nomine Domini, Amen. Per hoc presens instrumentum publicum cunctis pateat evidenter quod anno ab incarnatione eiusdem millesimo trecentesimo octuagesimo quarto, inductione septima, mensis Maii die prima, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri, domini *Clementis*, divina providentia pape septimi, anno sexto, in mei notarii publici et testium subscriptorum, vocatorum ad hoc specialiter et rogatorum, presentia constitutus personaliter providus vir et discretus dominus *Johannes de Ghele*, capellanus altaris seu capellanie hospitalis veteris in opido de *Herenthals*, Cameracensis diocesis, presbyter, non coactus, circumventus aut dolo aliquo seu ingenio pravo ad hoc inductus, sed sua libera et spontanea voluntate ac animi previa deliberatione matura dedit, cessit, contulit et donavit donatione elemosinaria, pure, simpliciter et irrevocabiliter propter Deum, eidem hospitali in persona domine seu domicelle *Katherine de Ponte*, magistre seu gubernatrix predicti hospitalis, ibidem presentis, et nomine gubernatorio ac ad opus prefati hospitalis hujusmodi donationem acceptantis, quamdam prati petiam circa tria jornalia continentem, prout eadem petia situata est in palude, dicta 't Vorste Haeghbroec, inter pratum dicti hospitalis, ex una, et pratum dictum *den proeffstbeemt*, quod modo possident *Petrus Augustini* et *Laurentius Oeten*, incole suburbii dicti *Wolfsheet*, parte ex altera, a dicto hospitali habenda perpetue et hereditario jure possidenda, contradictione qualibet non obstante. Promittens — — — Renuncians — — — — Acta fuerunt hec in refectorio prenominati hospitalis in opido de Herenthals predicto sub anno, inductione, mense, die, pontificatu quibus supra, presentibus ibidem *Johanne de Wickevorst*, seniore, et *Arnoldo dicto Haverman*, testibus dicte Cameracensis et Leodiensis diocesum.

Et ego, *Johannes Thome*, de Herenthals, clericus Cameracensis diocesis, publicus imperiali auctoritate notarius. — —

Oorspronk. handv., groot 17 op 25 cm.

45

Jacob, prior der Carmeliten te Brussel, veroorlooft aan Hendrik van Diest, kloosterling van hetzelfde huis, de goederen die hij te Thielt heeft liggen te verkoopen.

3 October 1389.

Venerabilibus in Christo dominis, militibus, ballivis, justitiariis et aliis quibuscumque, quorum intererit, ad quos presentes littere pervenerint, frater *Jacobus*, humilis prior *Bruxellensis* fratrum ordinis beate Dei genitricis *Marie de Monte Carmeli*, devotum in Christo obsequium, et regna celestia feliciter promereri. Cum de nostro certo scitu et vera scientia nostri conventus *Bruxellensis* predicti, quidam confrater *Henricus*, dictus de *Diest*, bona quedam in villa, dicta *Theilt*, ad eum jure hereditario vel aliunde devoluta, nobis consentientibus levaverit, coluerit atque de eisdem ususfructum ceperit, concedimus eidem fratri Henrico jamdicto liberam facultatem tam eadem bona premissa quam alia quecumque, ad eum justo tytulo devoluta, vendendi, alienandi, permutandi seu in quoscumque alias suos usus concedendi, resignandi in premissis per presentes omni juri et impetioni per nos aut nostros successores imposterum fiende, ratum et gratum habentes quidquid ipse frater *Henricus* antedictus cum predictis bonis fecerit nunc et in eternum. In cuius rei testimonium sigillum nostri prioratus officii presentibus est appensum. Datum anno Domini M°. CCC^o LXXXIX° dominica infra octavam sancti Mychaelis archangeli.

Oorspronk. handv., groot 30 op 20 cm., met schoon zegel des kloosters.

Op de keerzijde :

Eenen prior van de Carmeliten tot Brussel geeft macht aen eenen van syn religieusen om eenig goet tot Thielt gelegen te verkoopen.

46

Gommarus Cleiren en Catharina van Ouden verkoopen aan Hendrik van der Brugghe eenen beemd in de *Reytbroecstrate*.

10 Januari 1404.

Wy, *Jan van Overdienecht* ende *Godevaert Pijnarts*, scepenen in Herenthals der Joffr. van Berghen in Henegouwe, doen cont

— dat *Gummaer Cleiren* en de *Katheline van Ouden*, syn witteghe wif, — kenden ende lijden dat *Hendrick Johannes* zone vander *Brugghe* jeghen hen — wittelec ghekreghen ende gekocht heeft al alselken verstarf als *Katheline* voirs. verstarven mochte na doede *Kathelinien Verbruggghen*, hoire moeder, oft verstarven sal, in eenen beemd, gheleghen in der *Reytbroecstraete* tusschen erfelicheiden *Johannes Verbruggghen*, aan deen zide, ende *Jans Verbruggghen* ende *Zannen Weijns* kijnderen, an d'ander zi de — bi manen *Jans van Lenhoven* in des meiers stede der Joffr. van Berghen voirs. in Herenthals, ende onsen wisene — Inden jaere ons Heren dusent vierhondert ende drie, thyen daghe in Januario.

Oorspronk. handv., groot 15 op 24 cm., met de tweezegels nog goed bewaard.

Op de keerzijde :

Raeybroecstrate, van eenen beemd in de Raeybroecstrate.

47

Margareta Vos en hare man, Hendrik van Beme, verkoopen « twee guldenen Hollandsche » aan Jan van Ouden op eenen beemd in « *Reytbroecstrate*. »

16 Februari 1408.

Wy, *Claeus van Boekel* ende *Godevaerde Pijnarde*, scepenen in Herenthals der Juffrouwen van Berghen in Henegouwe, doen cont — dat — *Margriet Vos* ende *Hendrik van Beme*, die weeder haer witteghe man ende mombore in desen saken, bewijsden, bekenden en de verlyden, *Johannes van Ouden* twee guldenen hollandsche jairlex erfchijns toet allen Kersavonde — op eenen beemd met toebehoorten, geleghen in der *Reytbroecstraten* tuschen erfelicheiden *Johannes van der Brugghe*, aan deen zijde, ende *Kathelinien*, dochter *Jans van der Brugghe*, an dander zijde — In welcken erfchijns voirs. *Johannes* voirs. in ghedaen wert ende gevest bij manen *Jans van Lenhoven*, inne des mijers stede der Joffrouwen van Berghen voirs. in Herenthals ende onsen wisene — in den jare ons Heeren M. CCCC. ende zevenien daghe in Februario.

Oorspronk. handv., groot 14 op 22 cm., met de zegels goed bewaard.

Op de keerzijde :

In de Raeybroeckstrate, van II hollandsche guldenen te Kersavonde.

Geeraart Haverackers verkoopt aan Jan van Berze een blok, nabij de de Wolsteestraat.

17 Juni 1411.

Wij, Dijerick van Eechove ende Jhan van der Bruggen, scepenen in Herenthals, doen cond — — dat — — Gheerd Haverackers kende ende lijdde dat Jhan van Berze teghen hem — — wittelec ghekregen ende ghecocht heft een block, gelegen bij die Wolfstrate, tusschen erflicheiden Gielens Gijsbrechts, aan deen zide, ende Godevaerde Pijnards, aan dander zide, — — dwelck block voors. Gheerd voors. gheloeft te claren op drie penninghen Lovens jaerlex erfchijns — — bij manen Jans van Overdenech, in tsrentmeesters stede ons genadighs heeren van Braband in Herenthals, ende onsen wijsene..... in den jaere ons Heren M. CCCC. ende elve, zeventhyen daghe in Junio.

Oorspronk. handv., groot 11 op 21 1/2 cm., met de 2 zegels goed bewaard.
Op de keerzijde;
Dit es de erfbrief van Ghiertken Bersse van de blocske daer si et sister koercns op heft ande hoechporte.

Floris van Keths getuigt dat hij de « erfelicheyt, gheheeten Wijericxvenne, » heeft verkocht aan 't Oud Gasthuis.

11 Januari 1412.

Wij, Claeus van Boekela ende Hendrik van der Bruggen, scepenen in Herenthals, doen cond allen — — dat — — Floris van Keths kende ende lijdde dat Lijsbeth van Ouden, als mestersse, ende Laureis van Roesbroec, haer momboir, van den Ouden Gasthuis van Herenthals, tjegen hem wittelic ghekreghen ende tot eenen erfachte ghenomen hebben een erfelicheyt, gheheeten d'Wijericxvenne, met gronde ende met alle sijnre toebehoerten, gelegen voire ter Straten te Vorselaer — — omme vier mudden roghs jaerlex erfachts tot alle Kersavonde — — ende talle onser Vrouwe lichtemisse onbegrepen, te syne te betalene oppe dat

voors. dwiricxvenne Florys voors. weder tot eenen pande geset ende voert op een block aenhoudende ontrent drie boenderen, gelegen andt voors. Wiericxvenne Floris voors. tot eenen toepande geset — — Dat welke voors. Wiericxvenne met goede ende toebehoerten Floris voors. heft gheloeft te claren op drye mudden erfroghs jaerlex. — — bij manen Jans van Overdenech in tsrentmeesters stede ons genadighs heeren van Braband in Herenthals ende onsen wijsene — — inden jare ons Heren dusent vierhondert ende elfve, vijfthien daghe in Januario.

Oorspronk. handv., groot 13 op 27 cm., met nog een zegel.
Op de keerzijde :
Van de Wiericxvenne.

Margareta Tsgrauwen koopt van Hendrik van Zelle, kloosterling te Korsendonk, een huis en landerijen te Velthoven onder Herenthals.

16 April 1412.

Wij, Gielys Ghysbrecht ende Henrick van Dorne, scepenen ons genadighs heren van Braband in Herenthals, ende wij, Gielys Ghysbrecht voors. ende Hendrick van der Bruggen, scepenen der Joffr. van Berghe in Henegouwe tot Herenthals, doen cond — — dat — — Margriet Tsgrauwen — — tjegen brueder Hendrik van Zelle inder regulier ordine van Korssendonck wittelec ghekregen heft ende te erfachte ende te chijnse ghenomen eene huijsinghe met gronde ende toebehoerten, ghelegen tot Velthoven, tuschen erfelicheyt St. Jans ter Lazarijen, an deen zijde, ende der straten aldaer, an dander zyde ; item en eenen eusel met synre toebehoerten, gelegen tot Velthoven tuschen erfelicheyt Jan Meenens, an deen zijde, ende Jan Ghisels, an dander zijde, omme een mudde goets cusbaers roghs der maten van Herenthals jaerlex erfachts ende omme eenen gulden Hollantsche van tshertogen gwillem slaghe jaerlex erfchijns te allen Kersavonde — — bij manen Jans van Overdenech in trentmeesters stede ons genadighs heren van Braband ende bij manen Jans van Lenhove in des meijers stede der Joffr. van Berghe voors. in Herenthals ende onsen wijsene — — in den jaere ons Heren

M. CCCC. ende twalfve, zestien daghe in Aprili.

Oorspronk. handv., groot 18 op 23 3/4 cm.
met de drie zegels bewaard.

51

Hertog Anthonis ontslaat de kloosters, gods- en gasthuizen van den plicht, dien zij tot daartoe hadden, zijne lieden, uitgenomen den Drossaard en zijn volk, te herbergen.

1 Juli 1413

Anthonis, bider gratien Gods, hertoge van Lothryck, van Brabant ende van Lymborch, marcgreve sheilichs Rijcs, allen denghenen die desen brief selen sien, saluet. Want also wi wael claerlic ende bescheidelic onderwyst zyn die prelaten, prelatersen ende meesterssen onser godshuise ende gasthuise van Brabant ende die uuthove, hen ende andere godshuisen buten onsen lande van Brabant toebehoerende, binnen onsen lande van Brabant gelegen, overmids groten ende swaren last van beden, die si van onsen vorvaren van Brabant seliger gedckenissen in tiden voirleden gehadt hebben, ende oic correlsinge van ons, van onser nuwer incoemst inden selven onsen lande van Brabant ende ons nuwes hilics wegen, ende oic van onsen corweyden van wagenen, van gysten, van onsen honden, ende sunderlinghe vanden gasterien, die hen dagelics overcomen, also seer tachter ende tonder sijn, dat si ons den dienst, dien si onsen vorderen ende ons gedaen hebben ende schuldich geweest te doen, voirtaen niet gedoen en selen connen, hoir godshuise ende die uuthove voirs. in staet blivende, Gods dienst dair in gedaen te wesen, metten aelmoessen die si gewoon syn te doen, waer si daer af van remedien van ons niet voorsien en werden, dair si ons ootmoedelic om gebeden hebben. Ende want wi met herten dair toe geneicht ende beruert syn, onse godshuise, gasthuise ende die uuthove vors. aensinde Gode van hemelryc ende den schoenen ende bequemen gotliken dienst, die dair in dagelics gedaen wert ende mede die grote aelmoesse die den armen dair in gedeylt worden, in staet te houden, opdat si in dese waeldaet gestaen mogen ende oic volbrengen te doen ons ende onsen nacomelingen alsulkene

dienst als si ons schuldich syn, so doen wi cont dat wi met goeden voirrade ende goeden deliberation, met onsen rade dair op gehadt, overgedragen syn ende willen, gemerct tghent dat vors. es ende die brieve van onsen voirvaren dair op verleent, dat alle onse godshuise, gasthuise ende alle uuthove vors. voortaeen vrij, los, ledich ende ontlast syn ende bliven van allen gasterien, die van hercomen dair gehanteert syn geweest, die ons comen sijn ende dagelics doen te cleinen of engeenen profijt ende hen te swaren last ende groter schaden, dats te weten dat van desen dage voirt, nyemen van onsen richteren, dieneren ende onderseten, edel of onedel, groet of klein, hi si van onsen huisgesinde, onse woudemeester, warandenmeester of hoer knechten, warandehuederen, pertriserers, valckeneren, leenjageren of andere jageren, noch nyemen anders, uitgescheiden alleen onsen Drossaert van Brabant ende onsen raet met hoirs selfs luie ende met haeren dagelicschen dieneren ende knechten, die si met hen daerbrengen selen ende sal, noch en selen mogen comen binnen eenige van onsen vors. godshuisen ende gasthuisen of uuthoven vors., lyfveringhe van eten ende van drincken voir hen of hoir knechten of havere, hoy of ander voeder voir hoir perde te nemen of te willen hebben, of anderen eenigen cost of overlast hen aldaer te doen, behoudenlyck dien of den prelaten, prelaterssen, meesteressen van onsen gasthuisen of den meesteren vanden uuthove vors., tot hoeren beden ende met hoeren wille, sonder argelist, yemen overqueeme binnen hoeren godshuise dat si die selen mogen ontaen met hoeren perden teten ende te drincken ende hoeren perden voeder geven ende nyemen anders. Sijn voirt overgedragen ende willen dat alle die prelaten, prelatrissen, meestrissen van onzen godshuisen ende gasthuisen ende meesteren van den uuthoven vors. alle die stallingen binnen huuren godshuisen ende uuthoven, overal, selen ende mogen, of si willen, ter stond doen afbreken, of die stellen tot anderen profijt dan te perden, sonder alleen die hen behoeven te behouden voir hen selven ende hoeren wynnen ende niet meer ende oic die huisinghen dair in si gewoenic syn, die gasten tontfaen, toe te sluten dat dair nyemen in en come dair ontaen te wesen. Dair om ontbieden wi ende bevelen allen richteren, dieneren ende onderseten van Brabant, onsen ende der smaelheren vors. ende elken van hen

ende allen anderen, so wi ernstlicste connen, dat hoer gheen binnen onsen godshuisen, gasthuisen ende uuthoven vors. en come, lyfveringhe voir hen of hoeren knechten ende perde en nemen, of hen oic eenigerande overlast of cost aendoen, in eenigen manieren. Bevelen des gelijcs ende versuecken ernstelic, op onse hulde te behouden, allen den prelaten, prelaterssen, meesterssen, van onsen godshuisen ende meesteren vanden uuthoven vors. ende elken van hen sunderlinghe, dat hoer gheen nyemen, wie hi si, dan onsen Drossete ende raet vors. met hoeren dagelicschen dieneren ende knechten binnen hoeren godshuysen ende uuthoven en ontfaen teten noch te drincken geven ende hoer stallingen afbreken, ende met anderen hoeren dinghen bekummeren, ende oic hoeren huisinghen van gasteryen toesluten of si willen, alleen uitgenomen dieghene die si bi hen hebben willen van hoeren vrienden erde derre si te doen hebben. Ende of yemen van onsen of onser smaelheren, richteren, dieneren of onderseten of yemen anders jegen dese ordonnantie in eenigen punt dede of oic eenige vanden prelaten, prelaterssen, meesterssen vanden gasthuisen of meederen vanden uuthoven vors. die sal verboeren jegen ons tot allen tide, dat hi dair jegen dede, een pont ouder groote. Noch syn wy voirt overdragen ende willen, om onse godshuise ende uuthove vors. te meer ontlast te wesen, dat nyemen van onsen richteren, onse Drossete, onse rentmeesteren noch andere ambachteren, dieneren of indersetzen vors. die onse of onsen smaelheren, noch nyemen anders eenige perden of wagene, onsen prelaten, prelaterssen, meesterssen vanden gasthuisen ende den meesteren vanden uuthoven vors. af en leenen, ende des selven gelycs oic allen den prelaten, prelaterssen, meesterssen vanden godshuisen ende den meesteren van den uuthoven vors. dat si hen engeen perde of wagene en leenen noch en leveren op die pene vors. jegen ons te verboeren, also dicwile als si dat deden. In oirconden des briefs, dair wi onse zegel aan hebben doen hangen. Gegeven te *Diest* des iersten daichs in Julio inden jare ons Heren M. CCCC. ende derthiene. Aldus geteikent: Bi minen Heren den hertoge. Daer bi waren *Jan van Monioyen* ende *her Art. van Crayenhem.* vv. *Bont.*

Vidimus van Laurentius van Bouchout, deken en kanunnik van S. Goelen te Brussel, gegeven op 4 Juli 1413.

Hertog Anthonis ontslaat de kloosters, gods- en gasthuisen van de verplichting zijne jagers en honden te voeden.

1 Juli 1412.

Anthonis, bi der gracie Gods hertoge van Lothryck, van Brabant ende van Lymborch, marcgrevre sheilichs rycs, allen denghenen die desen brief selen sien saluut. Want ons van onser godshuise wegen van Brabant, claeglic getoent es, dat dicwile jaerlics ende al meest alle jaire, in veel van onsen godshuisen of hoeren uuthove onse jegers met onsen honden groten ende smalen, ende hoeren knechten, hoir gjisten van theringen, eten ende drincken comen houden ende dair toe betaLEN moeten van elker gjisten, also vele gelts als dair toe steet, gelijc of si die theringen van eten ende drincken niet en deden, boven dat si mer in deen van desen, den cost van onse jegers, knechten ende honden te doen oft gelt dair af te betalen, welc van beiden si willen, quyt syn schuldich te wesen na den openen brieven die si van onsen vorders dair af hebben ende na ouden hercomen, es ons voirt getoent van onsen vors. godshuise wegen na begripe van den selven hoeren openen brieven, dat si schuldich syn te gestaen van den dienst dien si ons van corweyden van hoeren wagenen gehouden syn te doen jaerlics met gelde, onverbonden onder leveringen van onsen wagenen, dat hen eenen tyt gebroken heeft geweest van onsen corweyden meesteren ende hoeren dieneren, die den dienst genomen hebben tonsen behoef van hoeren wagenen, ende hen metten gelde niet laten gestaen, dwelc onsen godshuisen vors. van beiden vors. punten comen es, dagelics ende jaerlics doet, te groter schaden ende achterdeel, ende noch meer soude, wair si bi ons dair af niet versien en worden, dair si ons oetmoedelic om gebeden hebben. So doen wi cont dat wi geneicht ter oetmoediger ende ernstiger beden onser godshuise vors., gemerkt den groten swaren last ende commer, dair si in steken, van den beden die si onsen vorderen ende ons hebben betaelt, ende dat si den dienst, dien si ons schuldich syn, niet en selen

comen ghedaen, hen in state blivende; aensiende mede dinhouden van hoeren vors. openen brieven, overdragen sijn ende allen onsen vors. godshuisen ende die dair toe hoeren, die in den ghysten van onsen honden ende in onsen corweyden gehouden syn, geont, gewillecoert ende geconseerteet hebben, gonnent, willecoeren ende concenteren met desen brieve, niet willende dat si veronrecht werden, dat si voortaan gestaen ende guijtsijn jairlics, van den gysten van onsen honden, groten ende smaleren, met so veel gelts als si dair af schuldich syn ende hoer vors. open brieve inhouden, sonder dairenboven eenigen cost of last te hebben, van theringen of andere van onse jegeren, hoeren knechten ende honden. Ende dat si alle die ons corweyden schuldich syn van wagenen voirtaen jairlics des gelics guijt ende gestaen, van elker corweyden ons te betalen twelve oude groote, gelijk die selve hoir brieve dat begripen, ongehouden dair overmids inden dienst van hoeren wagenen, vutgescheiden wanneer wi openbaer orloge hebben, dat si ons dan met hoeren wagenen selen diennen, als menouds geplogen heeft ende inden selven vors. openen brieven wael verclaert steet. Ontbieden dairom ende bevelen onsen meesterjegeren ende corweydemeester, ende allen onsen ambachteren ende dieneren, dien dat aengaen mach, dat si dien dat aenruert voirtaen onse vors. godshuisen ende alle die dair toe hoeren, quijthouden ende gestaen laten met den gelde van onsen gysten ende van onsen corweyden, gelijk vors. steet, sonder hen vorder te moyen of toe te spreken, also lief als si onse hulde ende hoir ambacht hebben te behouden, want wi dat also gedaen willen wesen. In oirconden des briefs dair wij onse zegel aen hebben doen hanghen. Gegeven te Diest des iersten daichs in Julio inden jair ons Heren dusent CCCC. ende derthiene. Aldus geteikent: Bi minen heren den hertoge. Dair bi waren *Jan van Monioyen* ende her *Art. van Crayenhem.* vv. *Bont.*

Zelfde Vidimus als boven.

Hertog Anthonis ontslaat de kloosters, gods- en gasthuizen van hun aandeel in de bede van 240,00 kronen, kort tevoren door de Staten geschenken.

1 Juli 1413.

Anthonis, bi der gracie Gods hertoge van Lothric, van Brabant ende van Lymborch, marcgreve sheilichs Rijcs, allen denghenen die desen brief selen sien saluut.

Doen cont dat wi om Godswille, ende van sunderlinger gracie ende genaden, onsen godshuisen van Brabant ende alle dieghene die daer toe hoeren, aensiende den dienst dien si onsen vorderen seliger gedenckenissen ende ons dicwile gedaen hebben, te deser tijt quijtgeschonden hebben ende schelden quijt, los, ledich ende vrij van hoeren aengedeelt der sommen van twee ende veertich dusent cronen, ons van onsen steden ende lande van Brabant onlanck geconseerteert, bevelende onsen lieven getruwen rade, *Janne van Monioyen*, onsen tresorier, ende na hem denghenen die ontfangeren van onsen renten ende goeden wesen selen, ende des gelics allen onsen ambachteren ende dienneren dien dat mach aengaen, dat si alle die prelaten ende prelaterssen onsen godshuisen ende die dair toe hoeren vander aengedeelt der sommen vors. quijt laten, los, ledich ende ongemoyt. In oirconde des briefs dair wi onze zegel aen hebben doen hanghen. Gegeven te Diest des iersten dachs in Julio inden jair ons Heren M. CCCC ende derthiene. Aldus geteikent: Bi minen heren den hertoge, dair bi waren *Jan van Monioyen* ende her *Art van Crayenhem.* vv. *Bont.*

Vidimus op perkament groot 51 op 61 cm.
met het zegel van den deken van 't kapittel
van Brussel nog aan.

Hertog Anthonis neemt het oud gasthuis van Herenthals met al zijne personen en bezittingen onder zijne bescherming.

2 October 1413.

Anthonis, bider gracie Gods, hertoge van Lotryck, van Brabant ende van Lymborch, marcgreve sheilichs Rijcs, allen denghenen die desen brief selen sien saluut.

Doen cont dat wi, aensiende dat al meest onse godshuise ons lants van Brabant bi onsen voirderen, hertogen ende hertogingen van Brabant, seliger gedenckenissen, in hoere hoeden ende

beschermenissen genomen sijn geweest, dat wi met namen uit sunderlinger beruerten onder die ander onse gemijnde in Gode die meesterssen van den *Ouden Gasthuse* binnen onser stad *van Herenthals* met den joffrouwen, personen ende goeden desselfs des gelijcs in onser hoeden ende beschermenissen genomen hebben ende met desen brieve nemen tegen alremallic, tegen al onrecht ende gewant, begerende ende willende vort dat si in horen possessien van allen hoeren goeden ende oec in horen ouden heercomen na rechte ende gewoente der stede daer se gelegen syn gehouden werden. Voirtmeer consenteeren wi hen ende verlenen dat die twee goede knapen die nu geset sin ende die namaels geset selen werden momboiren van onsen vors. gasthuse alle beide of ten mijnstens die een van hen monboiren bliven of blive also langhe als si orborlic daer toe sijn ende die meestersse ende die zusteren dair niet over en claghen. Voirt also hoir fundacie, die si hebben van den bisscop van *Cameric*, begrijpt arme liede binnen hoeren godshuijse ontfangen te werden, vytgescheiden Lazersche, ende oic alleen dieghene die in hen lede met sieckheiden verlaemt sijn, dat se niet gegaen en connen after straten hoer broet bidden van huijse te huijse, ende soe wat siec in hoeren gasthuse coemt dat hi ierst sijn biecht sal spreken ende dair na sinen evenkersten, heft hi hem wat te cort gedaen, genoech doen ende genade bidden ; sijn goed bevelen der meesterssen ons vors. gasthuis met getuigen, na inhouden der vors. fundacien, verleenen wi hen dat die fundacie daeraf also gehouden werde, willen oec alle dieghene gehouden sijn inder betalingen vanden bruggegelde tot Herenthals, die onse gasthuis vors. dair houden moet, dat die hoir trecht dair af betalen, si sin geseten binnen oft buten ons stad van Herenthals. Ontbiedende dairom ende bevelen onsen drossert van Brabant, onsen marcgreve ende scoutheit van Herenthals ende allen onsen anderen dieneren, dien dat aengaen mach, nu sijnde ende namaels wesende, dat si onse ghichten ende verleenissen der meesterssen van den ouden gasthuse van Herenthals vredelic gebruiken laten exequeren ende volcomen dinhouden van onsen weghen ons vors. briefs van den punten vors. tot hoeren versuec sonder ander gebot daer af van ons te verwachten. Ende des te getuge hebben wij onse segel aan desen brief doen hangen. Gegeven in

onsen clooster van *Sinte Bernards*, des anderen dachs van October inden jaer ons Heren M. CCCC. ende derthiene.

Bi mijnen heere shertogen, daer bi was *Claes van de Werve*.

Oorspronk. handv., groot 27 op 36 cm., met het klein zegel des hertogen.

55

Jan van Ouwen verkoopt aan Elizabet, zijne zuster, eene jaerlijksche rent van twee hollandsche gulden op een stuk land in de Reytbroeckstraat te Herenthals en vier veertelen rogge op goederen te Casterle.

14 Augusti 1416.

Wij, *Geldolf van der Zennen*, ridder, ende *Jan Drake*, scepenen in *Antwerpen*, maken cond — — dat *Jannes van Ouwen* — — vercocht heeft wel ende wettelic jouffrouwen *Lijsbetten van Ouwen*, zier zuster, die twee hollantsche guldenen tsjaers erflekeren renten die hi hadde ende heffende was in den bijvanc van *Herenthals* in de Reijtbroeckstrate tusschen *Jans erve van der Bruggen*, in deen zide, ende *Katlinen erve van der Bruggen*, in dander zide, ende daerto die viere veertelen rogs erfelikeren renten, komende uit sesse viertelen rogs sjaers erflikeren renten, dair de voirs. jouffrouwe *Lijsbeth* dander twee viertelen rogs vormale afgecocht ende ghecregen heeft tegen *Margrieten*, harer zuster die zi hadde — — op zekere goeden gheleghen te *Casterle*. — — int jaer ons Heren als men screef M. CCCC. ende sesthiene, veerthien daghe in oeghste.

Oorspronk. handv., groot 14 op 27 cm., met de zegels nog aan.

Op de keerzijde :

Van II hollandsche gulden in den Raeybroeckstrate ende van vier veertele rogs, die men hief te Casterle.

56

Hendrik, prior van O. L. V. Troon te Grobbendonk, bekent dat zijn klooster eene jaerlijksche rent van twee oude grooten schuldig is aan 't gasthuis te Herenthals.

25 Augusti 1421.

Cont si allen lieden dat ic, brueder *Heinric*, prioer, ende tghemeyn convent des goedshuys van onser *Vrouwen Throne*, bi *Grobbendonck*, canonic regulier der ordinien sinte Augustijns, inden bisdom van Cameric gheleghen, kennen ende lien dat wij sculdich sijn van wittigher schout der ouden Gasthuse van *Herenthals* twee oude grote eerfelyx chijs, voert ane alle jare te betalen tot onser Vrouwen lichtmisze met selker voerwaerden dat datt gasthuys voers. betalen ende vernueghen sal den gheuen dien dat behoeren sal alsulkenen heren chijs als men sculdich is te gheldene oft te betalen uijt der heyden, gheheten den *Cleynen Schoet* ende den *Grooten Schoet*, ligghende neven de lake ons cloesters, ten noerdenen waert strekende, nederwaert tot der Neten, ende aan den zuuyt side gheleghen aan erfnisse Margrieten vander Mere ende horre kijnderen. Welc heijde voers. wij, prioer ende convent voers. erfelijc ghecreghen ende ghecocht hebben jeghen dat gasthuys voers, als brieve der stat van Herentals, voer beyen siden daer op ghemaect, wel begripen ende vercleren, in welcker comescapen vander voers. heyden dese voers. poente bevoerwaert waren ende ondersproken. In orconden der waerheyt soe hebben wij, prioer ende convent voers., onsen ghemeynen seghel aen desen brief doen hangen int jaer ons Heren M. CCCC. ende XXI, XXV daghe in Augusto.

Oorspronk. handv., groot 13 1/2 op 26 cm.,
met het zegel goed bewaard.
Op de keerzijde:
Oude grooten Onser Vrouwen Throen, te
Lichtmisze.

57

Jan van der Voerd geeft aan 't Nieuw Gasthuis van Herenthals eenen cijns van twee mottoenen op een huis met toebehoorten in de Molenstraat, te Herenthals.

15 Januari 1424.

Wij, *Henric van den Bemde* ende *Jhan Pelgrims*, scepenen in *Herenthals*, doen cond — — dat — — *Jhan van der Voerd* — — heeftbekend, bewijst ende verlijdt den momboren van den nijwen gasthuijse in Herenthals twee mottoenen, ghenge van hande

tot hande, jaerlijx erfchijns, halff tot allen St Jans misse Baptisten ende half tot allen Kersavonde — — te betalene oppe een huysinghe met gronde ende toebehoerten, gelegen in die *Molenstrate*, dat wilen eer was *Jans van Beme*, tuschen huijsingen ende erflicheit, *Peters van Wechle*, voirs., ter andere zijde, den voors. momboren tot eenen pande geset — — Den welken pand voors. *Jhan van der Voerd* voirs. gheloeft te claren van voorcommer op thien scellingen lovens ende op drie capuijen jaerlicx erfcommers — — by maneren *Willens die Kemmer*, inne des rentmeestere stede ons heren van Braband in Herenthals, ende onsen wisenen — — in den jare ons Heren M. CCCC. drientwintich, vyfthien daghe in Januario.

Oorspronk. handv., groot 126 op 127 cm. met
de zegels nog ten deele aan.

58

Jan IV, hertog van Brabant, ontslaat herhaaldelijc het gasthuis van Herenthals van de verplichting de hertogelike jagers en honden te voeden en te herbergen, en bevestigt hetzelfde in al de rechten en goederen welke het bezit.

6 October 1425.

Jan, bider gracie Gods hertoghe van Lothryck, van Brabant ende van Lymborch, marcgreve des heilichs Rycs, greve van Henegouw, van Hollant, van Zeelant ende heere van Vriesland, allen denghenen, nu ende namaels wesende, die desen onsen brief sullen sien, saluyt.

Want onse lieve vrouwe en oude moye seligher gedenckenissen, hertoginne *Johanne*, hertoginne wilen van Lutcemborch, van Lothryck, van Brabant ende van Lymborch, macgrevinne des heilichs Ryxs, der God genedich sij, met hueren openen brieven, gegeven ter *Vueren* vier dage in Januario int jair onses Heren duysent drie hondert ende negen en de tachtentich na costumen shoofs van Cameryck, onder meer andere poenten ende artikelen, inden selven brieven begrepen, gaf ende verleenende van specialie gracie den Ouden Gasthuyse van onser Vrouwen in onser stad van *Herenthals* een poent ende artikel, hier slechts navolgende van woerde te woerde, ende aldus : Item dat voertaen eghen patriseerde, warantmeester, noch nyemant

anders binnen den vors, gasthuyse comen ligghen theren of vernachten selen in eghene wijs, ed en si met des voirs. gasthuys wille ende gehenckenis; ende want darenboven onse lieve here ende vader, hertoge *Anthonis* en hertoge van Lothrijck, van Brabant ende van Lymborch, marcgreve des heilichs Ryx, dien God sine eeuwige genade doen moete, met sinen openen brieven, gegeven in onsen clooster van *Sinte Bernards* des anderen daighs van October int jaer onses Heren duysent vierhondert ende derthien, onder meer andere poente, in den selven sinen brieven begrepen, conseenteerde ende verleende der meesterssen vanden Ouden Gasthuse binnen onser stat van Herentals, met den jouffrouwen ende personen desselfs, een besundert poent ende artikel dwelc slechts hier na volcht van woerde te woerde ende aldus: Willen oic alle dieghene die gehouden syn onder betalingen vanden bruggelde tot Herentals, die onse gasthuys voirs. daer houden moet, dat die hueren trecht daer af betalen, si syn geseten binnen of buten onse stat van Herentals, so doen wi te weten, willen, consenteren ende verleenen den voirs. onsen ouden gasthuse dat havickieren, valkeneren, jageren, roeke ende drosseten knapen int voors. gasthuys niet en sullen comen liggen theren noch vernechten in eeniger wijs ende dat si dair uit bliven in allen manieren, also hier boven inde clausele ende artikel uit hertoginnen Johannen, onser liever vrouwen ende ouder moyen, brieven getogen, vercleert staet van den pertriseerderen, warantmeester, waranthuederen ende anderen. Voortmeer is ijntelic onse meyninghen ende willen dat onse voirs. oude gasthuys van Herentals volcomelic ende wel betailt worde van allen denghenen die hem eenich gelt of ander recht nu sculdich siin oft namaels wesen sullen van den bruggelde te Herentals inder voegen ende manieren, dat die clausele ende artikel uit ons liefs heren ende vaders, hertogen Anthonis brieven, saliger gedachten, hier boven gescreven, dat begripen ende vercleren. Ontbieden hier om ende bevelen ernstelic onsen drossete van Brabant, onsen scoutheit van Antwerpen ende marcgreve ons lands van Ryen, onsen scoutheit van Herentals, allen anderen onsen officieren, richteren ende dye-neren ons lands van Ryen ende in onser stat van Herentals, nu ende namails wesende, ende hueren stedehouderen ende oic

der selver onser stat van Herentals, dat si ende elc van hen, die dair om vanden meesterssen ende jouffrouwen oft momboren desselfs gasthuys oft bi yemande van hueren wegen versocht sullen werden, tallen tide ende also menichwerven als des geboren sal, onsen voirs. Ouden Gasthuyse ons willen, consents ende verleeningen doen ende laeten gebruiken ende dat si ende elc van hen darenboven uit den selven onsen gasthuyse houden ende dair in niet en laeten theren liggen noch vernechten in eenicher wijs havickieren, jageren, valkeneren, jageren, roeke oft drosseten knapen, noch huere gelike, ten were dat si des van armoede of van zieckeiden in aelmoessen behoefden. Ende dat si ende elc van hei voertmeer den voirs. onsen Ouden Gasthuse volcomen betalinghe doen geschien sonder vertrek van allen denghenen die hem enich gelt oft ander recht vanden bruggelde van Herentals schuldich sijn of namails wesen sullen, sonder yeman dair in te verschoenen oft te verdragen ende sonder ander gebot, daer wij van ons, of van ons nacomelingen wegen, hertogen of hertoginnen van Brabant, te verwachten. Voortmeer hebben wij, voer ons onse oir ende nacomelinge voirs., onsen voirs. Ouden Gasthuyse van Herentals geconfirmeert, geratificeert ende geaprobeert ende met desen onsen brieve alnoch confirméren, ratificeren ende approberen alle ende yegewelke charteren, privilegien ende rechten, hen van onsen voivaderen, hertogen en hertoginnen van Brabant, zeliger gedachten, of van ons verleent ende gegeven. Ende willen dat si hen van alsulker macht ende werden bliven ende gehouden wordden van nu voertane tuewigen dagen als of si hier inne van woerde te woerde gescreven stonden ende begrepen waren. In orkonden hier af hebben wi onsen segel aen desen brieve doen hangen. Gegeven in onser stat van *Lyere*, des saterdaighs opten sesten dach van Octobri, int jair onses Heren duysent vier hondert ende viventwintich.

Bi minen heren, den hertoge, dair bi waren van sinen raide *Jan van Scoonvorst*, borchgreve te *Monyouwen*, *Jan van Glymes*, here van *Berghen op den Zoom*, drossert van Brabant, ende meester *Cornelis Proiffst* van Camerick.

J. B. Saussele.

Oorspronk. handv., groot 44 op 37 c.m., met nog een deel van's Hertogen groot zegel,

(Wordt voorgetzet.)

Het Capucienenklooster te Meersel-dreef

I.

Wat we hier bedoelen te geven is, niet een uitgebreid verhaal, maar wel een korte schets van de stichting en wederwaardigheden van dit klooster, te meer daar we niet over de oorspronkelijke stukken beschikken en slechts een afschrift, hoewel ganschelik vertrouwbaar, toch onvolledig, daarvan onder handen hebben.

Op het einde der XVIIe eeuw was Meersel slechts een kleine groep huizen rond eene armzalige kapel, midden in een groote vlakte heide en dennenbosschen. 't Was een barre woestijn, die hare bewoners enkel met tegenzin het onontbeerlike uit haren schoot liet putten. Uitgestrekte vennen en moerassen, waarin allerlei ongedierte woekerde, mieken de streek ongezond en gevaarlik.

In dien tijd leefde er te Breda een rijke en godvruchtige

(1) Meersel, een gehucht van de gemeente Meerle, ruim twee mijlen en half boven Hoogstraten, ligt tegen de hollandsche grens, palende aan de belgische gemeente Meir, waarvan het verscheidene huizen omvat, en aan de hollandsche parochiën Rijsbergen en Ulvenhout.

koopman, Jan de Wyse, die om zijnen handel dikwijs ge-noodzaakt was de toen-verre reis naar Antwerpen te ondernemen. Dien tocht deed hij volgens gewoonte te paard, langs een slechte, half-aangelegde baan, die door putten en zompen en breede grachten uiterst lastig was om bereizen. Op zijnen weg, even over de hollandschi-belgische grens lag het gehucht Meersel in de moerassen verzompt. Die wilde streek vond de brave man uiterst geschikt tot het eenzaam leven, en, door godsdienstigheid aangespoord (2), nam hij voor daar een kloosterken te bouwen. De keuze van het orde waaraan hij het geven zou, viel hem niet moeilijk. Reeds sinds eene eeuw waren de Minderbroeders-Capucinen in de Nederlanden gevestigd en alom bekend, en zijn eigen broeder, Pater Franciscus van Breda, miek er deel van.

Op een zijner reizen dreigde het paard dat hij bereed, koppig geworden door de menigvuldige putten en grachten daar het over moest, hem den hals te breken, weigerde nog verder te gaan, zoodat hij verplicht was weer te keeren. Dit geval aanzag de godvruchtige koopman als eene vermaning. Hij nam dan het vaste besluit niet langer te dralen en zijn voornemen ten spoedigste uit te voeren, en miek met zijnen stok een teeken op de plaats zelve waar het klooster komen moest.

Doch de grond hoorde hem niet toe. Die was de eigendom der grafelike familie de Lalaing van Hoogstraeten. Voor het verkrijgen van dien grond had hij dan de welwillendheid dier familie in te roepen. Ook werd de toestemming gevraagd van den bisschop van Antwerpen, en van den koning.

Gewillig stond de gravin Gabriëlle de Lalaing de enige stukken grond af die voor het klooster gevraagd wierden — 15 Juni 1686. — Den 14en December van het zelfde jaar gaf

(2) De overlevering volgens dewelke Jan de Wijse tot zijn voornemen zou gekomen zijn door eene gelofte, gedaan om eenen moordaanslag te ontkomen, schijnt ons niet onwaarschijnlijk, dewijl die woeste streek, evengoed als voor het eenzame kloosterleven, geschikt was tot het bestaan van baanstroopers en moordenaars. Doch van het feit vinden wij geene bekraftiging in de oorkonden. Wie deze dramatische geschiedenis wil lezen zie o. a. den « Almanak voor de Katholieke Jeugd » 1900, bladz. 137 en volgende.

de bisschop van Antwerpen, Z. D. H. Joannes Ferdinand van Beughem zijne toelating; de officiële goedkeuring van koning Karel van Castiliën werd verleend op datum van 30 September 1686.

Toen werd tot het bouwen overgegaan. De toenmalige provinciaal, Z. E. Pater Michaël van Oudenbosch zond vier kloosterlingen herwaarts om de nieuwe stichting in bezit te nemen. Hartelijk ontvangen door de inwoners van Meersel, die sinds lang ongeduldig hunne komst verbeidden, en door den heer Jan de Wyse, namen ze voorloopig hunnen intrek in de Blauwe Hoeve, waar ze den 21en Mei 1687 toekwamen (1).

Bij het eindigen der voorbereidselen, den 25en Juni 1687, wierd de plaats en de eerste steen gewijd door den Z. E. Heer Kanunnik Verhulst, deken van Hoogstraeten, op last en in naam van Z. H. den bisschop van Antwerpen. Met naastigheid werd het werk aangevat, zoodat reeds in het begin der maand Juli een schuurken en een kapel met zes cellekens klaar waren, waar de religieuzen dan ook kwamen wonen. Doch de vochtigheid van dat al te haastig opgebouwd verblijf dreef ze naar den nieuwe bouw, den 16en December.

Den 28en October 1688 wierd de kerk geopend, het H. Sacrament uit de voorloopige kapel ernaar overgebracht, en de eerste Mis gecelebreerd. Op kerstavond van datzelfde jaar wierd er voor de eerste maal koor gehouden, met twaalf religieuzen.

Nu stond er het klooster en begon er het stille leven van die kloosterlingen, die het Meerselsche volk zoolang verwacht had. Z. D. H. J. F. van Beughem, bisschop van Antwerpen, kwam alles bekronen met op 7 Mei 1690 plechtig de kerk te wijden, in bijzijn van den Hoogeew. Pater Serenus van Sint Truiden, provinciaal, den Zeer eerw. P. Franciscus van Breda, definator, en Jan de Wyse.

(1) Ongelukkig is van de oude Blauwe Hoeve, dit jaar 1910, het laatste overblijfsel omvergeworpen. Ze wierd door een nieuw-modische boerderij vervangen.

Al die bouwwerken te midden de zompige heide hadden natuurlijkerwijze een veelvuldig vervoer noodzakelik gemaakt. De gronden in den omtrek werden langs alle kanten in stukken gereden door de karren. De vochtigheid van den laaggrendenden bodem miek het trouwens onmogelik, lang gebruik te maken van de sporen, die al spoedig onder water stonden, derwijze dat er geen rechte weg gehouden wierd naar het klooster. Daarom kwamen de eigenaars van die landen, Adriaan Waeghemakers, bijgenaamd *Monsieur*, en Hendrik van Hoydonck, gezeid de goede *Hendrik*, hun beklag maken bij den gardiaan, Z. E. P. Antoninus van Thienen. Ze verzochten hem een rechten weg te doen maken, en schonken hem daartoe zooveel van hunne heide als er noodig was. Nog andere eigenaars gaven van hunne gronden, zoodat er een dreef kon getrokken worden van 4020 voet lengte tot op hollandschen bodem. Dat gebeurde in het jaar 1690.

Door een naïeve maar toch verstandige bemerking wilde Pater Antoninus het bestaan der dreef verzekeren:

« Daer moet wel op ghelet worden dat de slooten niet innen gheromen, noch opghebauwt, noch inghevlackt, noch smalder ghemaekt en worde, want de dreef met lanckheit van tijt sal leeger en leeger worde en onganghbaer, soodat die slooten van weder seyts sullen moeten uitghegraven worden om de dreef wederom syne hoogde in het midden te geven ende ganckbaer te maeken. »

Stil aan, door elkaar opvolgende giften van de gravin van Hoogstraeten en van den stichter Jan de Wyse, werd de grond, hoorende aan het klooster, uitgebreid volgens de noodwendigheden. Zoo wierd het mogelijk het klooster met den hof heelemaal af te zonderen, derwijze dat het ringsom met water omsingeld geraakte: ten Noorden door de Leibek, ten Oosten door de Mark, ten Zuiden en ten Westen door eenen wal. De wal die den kloosterhof langs den westerkant van de dreef scheidt bestond al, van af 1690, en wierd slechts in 1756 met de Mark verbonden door eene andere breede gracht, genaamd de «Leuvensche Vaart» en voorzien

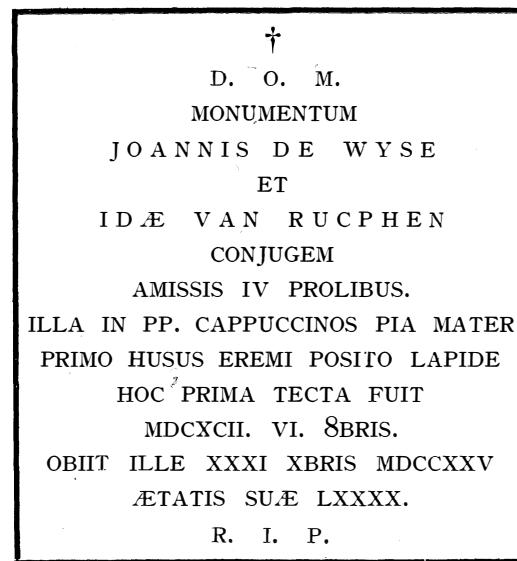
van een sluis om het water op goede hoogte te houden en alzoo de afsluiting doeltreffend te maken (1). 't Zelfde had men vroeger gedaan aan de monding van de Leibek. Doch in het jaar 1720 stond een boer van Meersel daartegen op en deed door het gerecht gebieden die sluis af te breken. De secretaris van Hoogstraeten, M. Schuermans, gaf den eenvoudigen raad de sluis eens open te zetten, «ende is alsoo naer onsen wensch die moejelycheyt te neder gheleyt, en moet altijt behouden worden : want andersints eenieder vrouwe, en mannen en kinderen soude in onsen hof en besluyt kunnen comen als de sluys af waer oft altijt open stondt». In het jaar 1746 werd ze vernieuwd en in de maand September 1758 nog eens. Twee jaar later kreeg de Leuvensche vaart ook eene nieuwe, steenen sluis.

Doch met andere, erger moeilikheden had het klooster te kampen. Iedereen weet hoe op het einde der XVIIe en in 't begin der XVIIIe eeuw de parochiën wijd uitgestrekt waren in onze streken, gelijk het ten andere nog is, met dit verschil dat het verkeer toen veel moeilijker was, en de pastoors haast in de onmogelijkheid waren, toezicht te houden over heel hun gebied. Uit dijen toestand volgde natuurlijkerwijze dat een kerk op zekeren afstand van de parochiekerk gebouwd, een gedurig aanloksel was voor de vrome geloovigen die daarin wenschten begraven te worden. Ook gebeurde het dat die gunst aan de weldoeners van 't klooster verleend wierd zonder dat in zekere ontgensprekelijke rechten van den pastoor voorzien was. De toenmalige pastoor van Meerle, de Z. E. H. van Nederiven, in zijn recht gekrenkt, deed zijn beklag bij den bisschop van Antwerpen, die hem dan ook gelijk gaf. Dat gebeurde in 1702. Doch het schijnt dat die pastoor ook niet altijt an-

(1) Vanwaar die naam « Leuvensche Vaart » ? Het archief van het klooster zegt enkel : « Dese gragt noemt men gemeenelijck de Lovensche vaert. » Volgens eene overlevering zou die naam voortkomen van het feit dat daar een kloosterling, afkomstig van Leuven verdronken zou zijn. Maar noch het archief noch het necrologium geven daar bevestiging van. Wij vonden den naam van een enkele Leuvenaar, te Meersel overleden.

dermans rechten eerbiedigde. In het jaar 1700 had de bisschop verbod gegeven in de Capucinenkerk geldomhalingen te doen buiten de wete en toestemming der Paters. Maar de heer van Nederven, ver van daar in te berusten, deed al wat in zijne macht was, om toch zijne kerkmeesters met de schaal te doen rondgaan in de kloosterkerk, zoodanig dat men het hem moest beletten met de kerk te sluiten. Weer nam hij zijnen toevlucht tot den bisschop, waar hij dezen keer voor goed ongelijk haalde.

Met genoegen had de heer Jan de Wyse kunnen bestätigen dat zijne stichting nu op goeden voet stond. Na het overlijden van zijne vrouw, Ida van Rucphen, die hem in zijn edel werk met raad en daad had bijgestaan — 16 October 1692 — betrok hij het huizeken dat hij binnen de omheining van het klooster had doen bouwen, tot hij zelf godvruchtig ontsliep in den gezegenden ouderdom van 90 jaren, den 31en December 1725. Een zerk midden in de kerk, toont de plaats waar hij nevens zijne echtgenote begraven wierd.

Doch, ofschoon de stichting en het werk van Jan de Wyse afgeloopen waren, toch bleek het alras dat ze niet meer toegeikend waren. Trouwens, reeds in het jaar 1738 begon men de kerk te vergrooten. De twee daaropvolgende jaren wierden ook 't een en 't ander aan 't klooster bijgebouwd, namelijk eene studiekamer, keuken en waschhuis, en de refter vergroot. In 1741 werd nog een bakhuis met oven opgetrokken, en binst de jaren 1749 en 1750 wierden de daken van de kerk en den refter, die nog met riet gedekt waren, met schaliën belegd. In 1752 en 1753, dewijl de lindeboomen, waarmee de dreef eerst bezet was, versleten geraakten, wierden ze door beuken vervangen, omwille van het weinige nut dat linden voor het gebruik opleveren.

Zoo geraakte stilaan het Meerselsche klooster tot zijn honderdjarig bestaan. Spijts allerlei innerlike moeilikheden had het gebloeid, tot op 't einde der XVIIe eeuw de Fransche Omwenteling, in naam van Vrijheid, Gelijkheid en Broederlijkheid, alles kwam overrompelen. Voor de brutale macht het klooster gelijk de andere over het heele land vernielen zou, stelde de sluwe politiek alle mogelijke middelen in het werk om die verwoesting eenen schijn van billikheid te geven. Zoo wierden het gerucht rondgestrooid dat de kloosterlingen zelf hun hart uit verlangden verdreven en verstrooid te worden, om weer tot de volle vrijheid te geraken. Op die gruwelijke lastertaal onderteekenden de 16 bewoners van dit klooster de volgende schoone protestatie :

« Het is met droefheydt dat wy moeten hooren de valscheyt
« die hedendaeghs van de vijanden der religie gedruckt ende
« geseyt wordt : dat de religieusen in het Nederlandt wen-
« schen gesupprimeert te worden. Wij ondergeschreven ver-
« klaeren dit vals ende ongefondert te sijn ende integendeel
« wij wenschen in onsen staet te mogen blijven, jaer, wij bid-
« den en smeeken van geen veranderinge te doen, ende ons te
« laeten leven volgens den staet die wij verkoren hebben, en-
« de die wij aan Godt beloft hebben te onderhouden ons le-
« ven langh.

« Tot teeken van onse protestatie soo onderteeken wij de
« geheele gemeynte van de Capucienen van Meersel. — Desen
« 19 Augusti 1796. »

Maar niets kon baten. De wettelike vervolging en inpalmerij gingen haren gang. In de maand October kwamen de commissarissen der Republiek het inventaris van het klooster opmaken. Dit inventaris schrijven we letterlik over, zoo als staal van toenmalige wettelike litteratuur, als tot volledig onderricht van den lezer.

Inventaire général des objets de Sacristie, Chapelle, bibliothèque, refectoire et autres places du Couvent des Capucines de Meersel.

Savoir :

A LA CHAPELLE ET SACRISTIE.

1. Trois hotels de bois.
2. Une chere de vérité.
3. Quatre confessionnaux.
4. Un banc de communion.
5. Neuf devans d'hotels.
6. Six mappes de toile.
7. Quatorze chandeliers de bois.
8. Trois crucifix de bois.
9. Deux tableaux d'hotels.
10. Un sanctuaire en bois.
11. Trois calices avec platines et culières d'étain.
12. Un couple d'étain.
14. Douze chasuples de différentes couleurs.
13. Six ampoules de ver.
15. Douze étoiles.
16. Douze maniples.
17. Sept aubes.
18. Dix amies.
19. Dix cintures.

20. Neuf canons.
21. Trois micelles.
22. Trois pulpites.
23. Un prie-Dieu.
24. Vingt purificatoires.
25. Sept corporeaux.
26. Trois tableaux.
27. Six bancs.
28. Quatre suplies.
29. Un encensoire de cuivre avec navette.
30. Trois sonettes de cuivre.

REFECTOIRE ET AUTRES PLACES.

1. Sept tables de bois.
2. Une douzaine de chaises et un fauteille.
3. Cinq bancs.
4. Huit tableaux.
5. Une pendule.

CUISINE.

1. Une douzaine de plats de terre.
2. Deux douzaines d'assiettes de terre.
3. Une marmite de cuivre.
4. Deux poilons.
5. Trois casserolles.
6. Un garde manger.

BIBLIOTHEQUE.

Différents livres de theologie, de saints Pères, de la bible, et controverses.

Le présent inventaire certifié véritable par nous commissaires chargés de l'exécution du présent, et par nous supérieurs de la communauté à Meersel, ce 16 Vendémiaire 5e année républ.

get. :

VERREYEN
Prier com.

Het lijdt geenen twijfel, of de kostelijkste stukken uit kerk en sacristij, die in dit inventaris niet vermeld staan, waren op tijd in veiligheid gebracht.

Nog een paar maanden werden de religieuzen gerust gelaten, tot dat op 15 Januari 1797, rond twee uren na den middag, een fransche commissaris met een afdeeling soldaten het klooster binnenvielen en de religieuzen «met groot en vred geweld van waepenen uit dit klooster en hijlige stigting» verdreven. Het waren de Eerw. Paters Antonius van Brussel, Gardiaan ; Franciscus van Breda, Vicaris ; Archangel van Tilburg ; Felicianus van Meerhout ; Hilarion van Meerhout ; Isidorius van Enthout; Marcus van Herenthal; Crispinianus van Milleghem ; Floribertus van Halteren ; Venantius van Meerhout ; Sylvinus van 's Hertogenbosch ; Otto van den laggen Swalwe ; Franc. Salesius van Borsbeeck ; benevens vier leekebroeders en drie knechten.

Enige der kloosterlingen die er in gelukt waren bijeen te blijven, namen hunnen intrek in een hollandsche hoeve, gezegd «de Baelman».

Op het einde van dat jaar wierd het klooster verkocht met de bijbehoorten, inhoudende langs den Oostkant der dreef één bunder, 300 roeden, en langs de overzijde drie bunders. Die goederen werden 24 Frimaire, VI — 11 December 1797 — toegerekend aan zekeren sieur Blockx, van Antwerpen, voor de som van 76.100 pond. De kooper stelde als zijnen gevormachte aan, Christiaan Schrickx, die dan ook het klooster in bezit nam.

II.

Zoo was dan dat bloeiende kloosterleven plots geschorst geraakt, tot het God believen zou het weer te doen opschei-ten. Velen der kloosterlingen hadden tot de eilanden veroordeeld geweest, maar konden gelukkig aan dat wrede vonnis ontsnappen. Een dier paters, Joannes Franciscus Guilielmus Vierpijl, in het klooster, de E. P. Franciscus Salesius van Borsbeeck, ging nu eene groote rol spelen in het heropbeu-

ren van het klooster. En namelijk door zijne tusschenkomst werd het klooster met al zijne bijhoorigheden in 1805 aan de Capucienen weergeschonken door Christiaan Schrickx en zijne echtgenote Anna Elisabeth Van Mechelen. Ten gemisse van Chr. Schrickx die tusschendien gestorven was, schonk de E. H. Vierpijl, het in 1823 aan de gemeente Meerle, in naam van Anna Van Mechelen, samen met Joannes Dam, in naam van zijne echtgenote Anna Catharina Schrickx — denkelik de dochter van Christiaan. Eene, en voor ons wel de belangrijkste der voorwaarden van deze gift was deze, namelijk de 5e :

« Dat de geesters willen en verstaen dat in den gevallen dat « het order zoude worden hersteld, dezelve kloosterlingen als- « dan wederom zouden treden in het vollen gebruik van alle « deze goederen als wanneer zij zouden bevoegd zijn van « zich te Meersel te mogen vestigen. »

Die Pater Vierpijl die tot dan toe te Meersel verbleven had, vertrok in 1822 naar Lier, waar hij den 8en October 1834 in 't Begijnhof overleed. Hij wierd te Meersel vervangen door den E. H. van Olmen, onderpastoor van Meir en vroeger Capucien te Brussel — Pater Willem van Breda — die hier in de maand Juni 1822 toekwam. Als assistent verbleef er ook M. Ant. Van Dongen. Samen met den ouden Pater Marcus leefden ze van het weinige dat het profijt in de kerk, en eenige kleine huurprijzen van overgebleven goederen, opbrachten. Daarbij kwam later de som van 400 guldens welke hun volgens overeenkomst met de beheerders van het klooster jaarlijks uitbetaald wierd voor hunnen dienst in het klooster als oratorium.

Die Heer Van Olmen vertrok in 1830 eerst naar Groot-Heirsel onder Meerle, waar hij gastvrijheid genoot bij den heer Baron van Delft, en van daar naar het Begijnhof van Turnhout, waar hij overleed.

Hetzelfde jaar vertrok de E. H. van Dongen. In zijne plaats kwam de E. H. Joannes Rutten, die er gebleven is tot in het jaar 1838. Al deze priesters hadden den geestelijken bijstand van de inwoners tot last gekregen, volgens de gifte van het

klooster aan de gemeente Meerle door de weduwe Schrickx en vrouw Dam.

In het jaar 1838, deed de Hoogeerwaarde Vader Abt der Trappisten aan den Aartsbisschop van Mechelen het voorstel eenige zijner kloosterlingen naar Meersel te sturen om het klooster te gebruiken en de zorg voor de geloovigen waar te nemen. De Aartsbisschop, zeer in zijn schik met die uitkomst, schreef er over aan de bestierders der goederen van het klooster (1), die er ook gewillig mee instemden. Dat zelfde jaar kwamen dan eenige Trappisten het oude Capucienenklooster bewonen. Natuurlik was de ligging en verdeeling der goederen niet heelemaal volgens hunne manier van leven geschikt. Ze wijzigden het dan derwijze dat het hun dienstig kon zijn, bouwden eene groote sterke schuur aan den oostkant, tegenover den refter, veranderden bosschen in landerijen, en veranderden hier en daar de innerlijke schikking van de gebouwen.

Niet lang echter konden ze 't er uithouden. De hoogachting en de loftuigingen waarmede die goede en heilige religieuzen ontvangen waren geweest, veranderden welhaast in

(1) Ziet hier den brief :

Mechelen, den 6 Meert 1838.

Mijnheeren :

Den Zeer Eerweerd en Achtbaren Abt van het klooster der Trappisten te Westmalle heeft ons voorgesteld dat hij zeer gevoeglijk eenige van zijne Religieuzen naer Meersel zou kunnen zenden om aldaer de diensten te bewijzen welke bevolen zijn door den act van donatie der Jouffrouwen Anna Elisabeth Van Mechelen, weduwe van Christiaan Schrickx, en Anna Catharina Schrickx, huisvrouw van Joannes Dam, de dato 23 December 1823.

Dewijl deze Religieuzen zelve het onderwijs der jongheid zullen kunnen waernen, en daerenboven nog veel goeds zullen doen aan den armen, hebben wij niet getwijfeld gemelden voorstel goed te keuren en aan te nemen.

Diensvolgens komen wij UEd. door dezen verzoeken van het genot der gebouwen en goederen aan die Religieuzen te willen verleenen, volgens den eersten artikel van de voormalde conditiën.

Wij hebben de eer met eene ware achting te zijn.

Mijnheeren,

Uwen ootmoedigsten Dienaar
(Get.) F. ENGELBERTUS, Aertsb. van Mechelen.

misprijzen en spotternij, wanneer de dorpelingen vernamen, dat het klooster eene strafkolonie geworden was voor plichtvergeten priesters die er van alle kanten heengezonden wierden. Zoo wierd het de religieuzen gansch onmogelijk nog eenig goed in de zielen te doen. In die droevige omstandigheden deed de Z. E. H. Lambrechts, pastoor van Meerle, veel moeite om hen weg te krijgen, wat hem ook gelukte. In het jaar 1848 of waarschijnlijker in 1846 vertrokken de EE. PP. Trappisten, toen 29 in getal, naar de oude kluis van Achel in Limburg.

De heeren bestierders van 't Meerselsche klooster wenschten dan de Capucinen terug te krijgen en zonden daartoe een smeekschrift naar den Kardinaal, Aartsbisschop van Mechelen. Deze, in onderhandelingen met den H. Stoel nopens de inrichting der religieuzen in België, meende hun verlangen niet te kunnen inwilligen, eer Rome geantwoord had. Daarom wierd er opnieuw een priester aangesteld om Meersel te bedienen, namelijk de E. H. van Hasendonck, onderpastoor te Meir, die in 1854 pastoor benoemd wierd te Stabroeck. Daar bij lieten de beheerders den moed niet zinken. Een nieuw verzoekschrift, gedagtekend van 13 Januari 1847 wierd naar den Kardinaal gezonden, verklarende dat het bouwen en herstellen van de Trappisten in het klooster de opbrengsten zoodanig verminderd hadden dat het hun onmogelijk was nog langer eenen priester daarmede te onderhouden. Derhalve verzochten zij weer Zijne Eminentie, toch hun smeeken te aanhooren en de Capucinen in het bezit van het klooster te laten treden. Maar opnieuw wierden ze van de hand gewezen. Bij zijn vertrek naar Stabroeck in 1854 kreeg de E. H. Van Hasendonck als opvolger den E. H. P. J. Mertens. Deze heeft bizonder meegewerk tot het terugkeeren der Capucinen. Inderdaad, toen rond Kerstmis 1864, door den dood van Z. E. H. Lambrechts de parochie van Meerle openviel, vroeg hij die plaats en verzocht tevens den Kardinaal, de Paters in hun klooster te herstellen. Beide vragen werden goedgunstig toegestaan. Den 29en December 1864 verleende Z. Em. aan den

Hoogeerw. Provinciaal de vergunning, het klooster te betrekken.

Daarop wierden vier religieuzen derwaarts gezonden waar ze den 5en Januari 1865 toekwamen. Allergulhartigst was het onthaal dat hun te beurt viel. De diensten wierden geregeld, de kloosterlingen ingesteld, en stilaan hernam het kloosterleven zijn vroegeren gang. Veel herstellingen waren er te doen: 't verlaten liggen had de cellen gedeeltelik vernield; die werden vermaakt. De vochtigheid had alles ingenomen, zoodat voor het drooggemaken een groot deel van het klooster met afleidingsbuizen moest voorzien worden.

Toch waren de moeilijkheden nog niet uit. In April 1874 verzette zich de zoon van Jan Dam, eenen der laatste beheerders van het klooster, tegen het bezit daarvan door de Capucinen, bewerende dat alles hem in vollen eigendom toekwam, dewijl de overeenkomst van 1823 volgens hem ongelig was. Door een vonnis wegens het openbaar ministerie der rechbank van Turnhout werd den 9en November 1876 de eigendom aan Dam toegekend, waarbij aan de Paters bevolen werd het klooster binnen de twee maanden te ontruimen. Dam deed de zaken zulke verhaasting bijzetten dat reeds op 18 December de kloosterlingen weg waren. Een priester uit het bisdom Breda wierd aangesteld als vicaris-residens, afhangende van Meerle, om de diensten te verrichten in Sint Quirinuskapel van Meersel. Maar weldra kon het klooster, door de hulp van een rijke en godsdienstige juffer, afgekocht worden, zoodat op 9 Juni 1879, tot groote voldoening van het volk, de Paters terugkeerden in hunne oude geliefde eenzaamheid.

Tot dan toe hadden België en Holland slechts één provincie uitgemaakt. Doch in het jaar 1882 werden ze in twee provinciën gesplitst. Door de ligging hoorde Meersel noodzakelik tot de Belgische provincie, maar om reden van den bouw eens kloosters in Holland bleef Meersel nog voorloopig door Hollandsche kloosterlingen bewoond, tot er in het provinciaal kapittel van 1885 een Belgische gemeente gesteld werd.

Zoo kwam, spijs alle moeilikheden, het klooster van Meer sel tot stand ; zoo groeide en bloeide het, zoo stond het op uit zijne vernieling, met de hulp van brave menschen, en den bijstand van God, *cui honor et gloria !*

P. PLACIDUS EYKENS.
Minderbr. Capuc.

Légendes de Weelde (Anvers)

Weelde est un très ancien village situé près de la frontière de Hollande, à $53 \frac{1}{2}$ kilomètres N. E. de la ville d'Anvers et à $11 \frac{1}{2}$ kilomètres au N. de Turnhout, au milieu d'immenses bruyères. D'après Gramaye, le duc Jean (Jean 1?) le dota de franchises, et le duc Philippe de Bourgogne y aurait institué un marché hebdomadaire. On s'y livrait jadis à l'élevage des moutons et l'industrie drapière semble y avoir été importante au moyen-âge (1). L'église St. Michel date du commencement du XVIe siècle. Elle a été amputée de sa flèche par un incendie en 1841.

Weelde est cité en 1260. A cette date, *Henricus de Welda miles, dictus Steencop*, donne le patronat de l'église de *Welde*, alias *Welderden*, à l'abbaye d'Averbode (2).

Weelde semble signifier *contrée marécageuse*, de *weel*, *wiel*, *vertex aquarum* et *lacuna*, *pars terrae inundata* (Kili).

(1) On montre encore les puits avant servi jadis aux foulons.

(2) P. F. X. DE RAM. Synopsis act. ecclesiae Antwerp.

Bruxelles, M. Hayez, 1856 (Comm. Royale d'Histoire)

Au Hoogeind on a déterré vers 1880 trois urnes cinéraires et quantité de petites pipes en terre. La tradition dit que les romains ont livré en cet endroit une bataille en souvenir de laquelle ils auront élevé *le Hoogeindschenberg*.

793) *welle*, *walle*, *aqua fontana*, *aqua putealis*, et *scatebra*, *scaturigo* (Kil. 798). Cette étymologie semble assez bien correspondre à la réalité topographique.

* * *

Lieux-dits de Weelde : *Vennekens*, les petites mares. *Zuid-Meir*, marais du Sud. *Haegakkers*, champ de la haie, peut-être de la haie sainte (?). *Moleveld*, champ du moulin. *Osse Venne*, mare aux bœufs. *Vlasroodhey*, bruyère du rouissage. *Hét vronsel*, la cella du seigneur. *Het Stock*, l'ustrinum (?). *Hooge dries*, trieu élevé. *Moleneynde*, terminus du moulin. *Steenoven*, four à briques. *Rooden drayboom*, la cloture mobile rouge (?). *Koningstraat*, rue royale, via regia. *Hey hemelshoek*, bruyère du coin du ciel. *Iommelsheide*, bruyère des tombelles. *Noordbosvenheyde*, bruyère de la mare nord du bois. *Vossebergen*, collines du renard. *De Boskens*, les petits bois. *Leemputte*, puits à argile. *Vogelbergen*, collines aux oiseaux. *Groenendaelhey*, bruyère de la vallée verte. *Kruikeven*, mare des cruches, entre la nouvelle gare et le village. *Sloktheike*, bruyère de l'ustrinum (?); c'est une parcelle enclose de levées de terre. *Molenheike*, bruyère du moulin (disparu). *Roysel*, cella du défrichement (?). *De Meer*, la limite. *Doorenakker*, champ de Thor (?). *Hoogen Dries*, trieu élevé. *Hillekens Put*, puits de Hellia (?). *Hoogeind*, terminus élevé (1).

Klyn Flaeshey. *Noordheykant*. *Schars Groes*. *Boonlanden*. *Straetakkers*. *Voorstraet*. *Môle Boegen*. *Het Gulde*. *Voorlaer*. *Laer*. *Lievevrouweschijnf*. *Poppelsche akkers*. *Doeybraeken* en *Boeibraeken*. *Baetenhey*. *Litsche hey*. *Meirs voorhoofd*. *Schriekschehey*. *Oostschriekhey*. *Vinnekkens voorhoofd*. *Ritschoite*. *De Heese*. Hameau de *Hegge*. *Komvort beempden*. *Geertblat*. *Overheyken*. *Schootsche bempden*. Hameau de *Schoot*. De *Eersels* près du *Duivelshoek*. *Het hegs rondeel*. *Logtenberg*. *De leenborg*. *Hongels*. *De Winkels*.

(1) Cf. L. STROOBANT, *Légendes et coutumes campinoises* in *Taxandria*. Turnhout 1908.

Schootsche akker. *Valveken*. *Rossestedeken*. *De tannekens*. *Savoorhof*. *Groote Wouter*. *Heybrak*. *Het ruth*. *Scheurhoef*. *Den breyn*. *Dyckdries*. *Rhepakker*. *Hasendonck*. *Maesdyckbempden*. *Eynde Goorheyde*. *Prenkeldheyde*. *Hoogeynsheyde*. *Geereynd*. *De Aelst*. *Kerkeneynd*. *Voorgeereynd*. *D'eenakkers*. *Bogaerde*. *Weyakkers*. *Het rot*. *Oude hoeve*. *Moetscheheykens*. *Het groen*. *Cölpot*. *Stroeyakkers*. *Aumelijn*. *Wijtgevloegenberg heide*. *Zuidroeymmeerheyde*. *Weymeerheyde*. *Geelsche leegd*. *Hof ten Bergen*. *Oude lynshoef*. *Bosschenhoef*. *Hummel*. *Eynde Goor*. *Weg Meer heyde*. *De Tommel*. *Peerds Drank*. *Kleyn speeksel*. *Schootbrug*. *Kattenrijk*. *Marelsche beek*. *Moleneynsche loop*. *Straetsloop*. *Heggebrug*. *De Aa*. *Cauwaert*. *Flein Flaas*. *Standaart Ven*. *Rouw Ven*. *Het ven aan de Hut*. *Klein Bas Ven*. *Plat Ven*. *Krombusseltje*. *De drie Vennen*.

La cloche du Bogaert.

Den Bogaert ou *den Bogaertschen Wiel* n'a rien d'un verger. C'est un vaste marécage, situé à côté du rivelet *de Aa*, entre le *Schoot* et le *Heggebrug* ou *Hexenbrug*, pont des sorcières. C'est une excellente chasse à bécasses, mais très dangereuse à cause des nombreuses fondrières qu'on y rencontre. On raconte qu'une ville entière, d'après d'autres, une église, est immergée au Bogaert. On y entend sonner une cloche la nuit de Noël. Il y existe des précipices d'une profondeur insoudable. C'est là, ajoute-on, qu'habite le Seigneur.

Nous consacrons une étude spéciale aux mares à cloches, si nombreuses en Campine, et qui se rencontrent toujours à proximité d'une nécropole.

Les fileuses du Groot Water.

Trois demoiselles (*drij juffrouwen*) que l'on appelle les fileuses (*de spinsters*) apparaissent certaines nuits près du *groot water*. C'est un ancien étang assèché qui se trouve à proximité du *Hondseind*. Il y circule aussi un grand chien noir trainant une chaîne.

Lorsqu'on rencontre le chien diabolique on conseille de dire rapidement trois fois : Jesus, Marie, Joseph, Nicodémus zijt gebenedijd. Vader ons, wees gegroet et Glorie zij den Vader. Il est prudent de croiser les pieds à ce moment.

Le médicastre qui nous donne ce conseil se vante de pouvoir éloigner les rats, *de ratten weg lezen*. Il dit qu'en cas d'orage on doit verser de l'eau bénite dans les cendres du foyer.

Les trois fileuses sont évidemment les trois nornes ou parques chargées de filer la destinée des hommes. Cloto tient la quenouille, Lachesis tourne le fuseau et Atropos avec ses ciseaux tranche le fil, symbole de la vie humaine. Le fil noir annonçait une vie courte et infortunée. Le blanc une une existence longue et heureuse.

Le *grōot water* est dans l'espèce, une replique de l'*Urdarbronne*, source sacrée située au pied du frêne *Ygdrasil* et où se tiennent les Nornes (1).

L'arbre et la fontaine se retrouvent toujours dans les lucus campinois, à proximité des nécropoles. Le lieu-dit *Hondseind*, qui reste encore inexpliqué mais qui semble signifier terminus de l'offrande, se retrouve régulièrement, avec de légères variantes, près des nécropoles.

Le grand chien noir, porteur d'une chaîne est le *loup garou* ou *weerwolf*. C'est le loup Fenrers, fils de Loki et frère de Hellia. Les dieux craignant qu'il ne leur portat malheur le firent charger de chaînes.

Le Sabbat du Heksenbrug.

Le *Heksenbrug*, pont des sorcières, a fort mauvaise réputation. C'est près de là, dans la direction d'*Overbroeck* que se tenait le sabbat, *heksendans*. On y a entendu des chants magnifiques la nuit de la chandeleur. La terre était couverte de neige et nulle part on ne découvrait de traces des chanteuses.

(1) Cf. L. STROOBANT, *Origine Scandinave de quelques légendes campinoises* in *Taxandria 1909*.

Au *Hoogen vondē*, le haut pont, vingt dames blanches viennent danser en rond certaines nuits. Elles offrent à boire au passant attardé et l'obligent à prendre part à un festin. C'est ainsi que Laurent Vinckx ayant commis l'imprudence de passer vers minuit à cet endroit suspect, se vit entouré de sorcières qui l'entraînèrent dans leur ronde diabolique. Au petit jour il se trouva seul dans le bois, tenant en main la coupe qu'il avait reçu des *hexsen*. On ajoute que cette coupe est conservée dans la famille.

A l'est du *Heggebrug* se trouve la mare aux sorcières, *het hexe vennēken*.

Le Cheval sans tête.

Le cheval sans tête apparaît certaines nuits au *Schootsche brug*. Cette apparition est à rapprocher du chant des pèlerins allant à la chapelle St. Job au *Ravelschen Eel*, près de Weelde, où l'on offrait jadis des clous :

En dan gaan we naar S. Job
Op nen ezel (bis)
En dan gaan we naar S. Job
Op nen ezel zonder kop.

Et nous nous rendons à St. Job sur un âne sans tête.

Nous avons rencontré la même légende du cheval sans tête en divers autres endroits et notamment à l'ancien pont ou gué sur le rivelet-limite *la Marck*, à Bolck, sous Ryckevorsel.

Les chevaux étaient sacrifiés à Woden, la tête tournée vers le ciel. Le sang de la victime servait à asperger l'autel, l'emblème de dieu, le feu sacré, les assistants et le sacrificeur. Après cuisson, la chair était consommée par les assistants, tandis que la tête était suspendue à l'arbre sacré. La tête du cheval immolé en Octobre était fixée au mur du Palatium. Mannhardt y voit une fête de la moisson.

Le trésor dans la bruyère.

Le père de Henri van Hees-Zwaan, vieillard de 80 ans et

un autre habitant de Weelde ont, sur la foi d'une tradition recherché pendant plusieurs années, un trésor mythique enfoui dans la bruyère. *Het gouden Kalf*, est un veau en or massif qui a été enfoui jadis entre le *Keutelberg*, à Weelde, et le village de Baerle-Duc, exactement sous l'ornière faite par les charrettes suivant le *nieuwen dijk* par la ferme de Joseph Zegers. C'est la direction suivie par la *via regia*, de *Koningsstraat*. Ce *Keutelberg* serait cité dans les *Prophetien van Jan van Leliëndal* lorsqu'il parle de Weelde :

Gelukkig landeken

Gelegen omtrent de Keutelberg.

Non loin de cette colline légendaire, M. Misonne, président du tribunal de Turnhout, a trouvé en chassant, une superbe hache en silex, non polie, à retouches latérales, dont il a fait don au musée de Taxandria.

Nous avons expliqué précédemment l'origine des légendes relatives aux trésors cachés (1).

Le pèlerinage de St. Jean.

Au hameau *Straat*, s'élève une curieuse petite chapelle portant un anagramme indiquant l'année 1111 (?) mais complètement remaniée au XVIIe siècle. On y honore St. Jean le décapité que l'on invoque le 24 Juin pour la guérison du goître et des maux de tête. Ce pèlerinage était autrefois très suivi. Il se rapporte au solstice d'été.

La coutume voulait que l'offrande, à porter le lendemain à la chapelle levait être déposée avant la nuit *en dehors* de l'habitation.

Le Coin du diable.

Le *duivelshoek*, ou coin du diable, se trouve à l'Est du village de Weelde, dans la direction de Hooge Mierde, entre le *Schoot* et le hameau *Straat*. C'est une parcelle de 2 à 300 verges, enclose de levées de terre et plantée de sapins, appar-

(1) L. STROOBANT. *Les tombelles de Weelde*. in *Bulletin de l'Académie Royale d'arch. de Belgique*, 1902, et origine scandinave, citée.

tenant aux enfants Brosens. On n'y passe guère le soir car c'est un endroit maudit. Au sud du *duivelshoek*, au-delà du rivelet l'Aa, se trouve le *boschhoef* ou *boschhof*, curtis du bois, où nous avons fouillé, sans résultat, quelques monticules. Au *Duivelshoek* apparaît certaines nuits une vive lumière. D'autres disent que le *brandende schaep*, le berger incandescent, circule la nuit entre Hulsel et le Bogaert de Weelde.

Les légendes relatives aux lumières (*brandende schaep*, *stalkeersen*, *dwaallichten*, etc. etc.) que nous notons d'une manière constante aux nécropoles campinoises, sont encore une survivance des croyances nordiques. Odin garantissait les richesses et les ustensiles enterrés avec le mort contre la cupidité des violateurs de sépultures par des feux sacrés errant autour des tombes.

Le Schuttersboom.

La potence s'élevait jadis au lieu-dit *Schuttersboom*, arbre des arquebusiers. Plus tard la potence aurait été déplacée vers Hilvarenbeek. Un jour que l'on s'apprêtait à pendre un condamné au *Schuttersboom*, le drossart, ému par les protestations d'innocence du malheureux, lui proposa sa grâce s'il parvenait à jeter sa verge de justice, du *Schuttersboom* au *looi*, endroits distants de plus d'une lieue. Le condamné jette la verge qui retombe verticalement au *looi* où elle prit racine. L'arbre qui en provint, fut pendant des années l'objet d'un pèlerinage suivi.

Cet arbre poussé d'une manière extraordinaire dans le *looi* (lucus, bois sacré) semble être le frêne *Ygdrasil*, sous lequel Odin rend justice. C'est à dire l'arbre consacré où l'on liait la fièvre, où on allumait des lumières, que nous retrouvons toujours près de la mare ou fontaine sacrée (*urdabrun*) à proximité de nos nécropoles. Là se tiennent les nornes que l'on va consulter pour connaître l'avenir.

Le jet symbolique de la verge de justice qui devient arbre, semble se rapporter au droit d'asile qui était attaché au lu-

cus (*looi*) et qui passa au moyen-âge aux églises et cimetières chrétiens.

La charette noire.

Près du pont des sorcières, circule la nuit une charette noire dont on entend résonner les ferrailles. On l'a vue immobile dans une mare.

Aucun conducteur n'accompagne cette voiture mystérieuse.

Nous supposons qu'il s'agit ici du char de Hellia qui vient recueillir les âmes des trépassés. Nous avons quantité d'exemples du *Hellewagen* circulant à proximité de nécropoles.

Les Pestputten.

On appelle *pestputten*, puits de la peste, des trous creusés artificiellement, dont le *brakkekuil* et le *dessèl* sont situés à proximité du *duivelshoek*, coin du diable. A l'époque où régnait la peste, les campinois venaient de plusieurs lieues à la ronde, avant le lever du jour, se tasser dans les *pestputten*. Certains jours ils étaient combles. Les pèlerins qui y avaient séjourné après avoir accompli certains rites, étaient à l'abri de la contagion, au moins ce jour là.

Nous notons au lieu-dit *Het Cruiphol*, le trou où l'on rampe, situé entre le *Rooverskapel* et le *Hexe venneken*, près du *Heggebrug*, mais sur le territoire de Poppel.

Cette coutume semble se rattacher à celle de passer sous le dolmen, sous la châsse ou par les arbres creux que l'on pratiquait dans un but curatif.

* * *

L'ensemble des lieu-dits et des légendes recueillies à Weelde nous indique théoriquement l'existence d'une nécropole à incinération. Ces lieu-dits et ces légendes sont des constantes, qui se répètent, avec quelques variantes, aux diverses nécropoles compinoises (1). Nous supposons que dans l'enceinte

(1) Cf. L. STROOBANT, Quel est l'âge des Tombelles de la Campine, in *Taxandria*.

du *loo* (*lucus*), la mare sacrée, l'arbre, la pierre d'expiation, le *ring* du *mallum*, la nécropole proprement dite, le chemin d'accès étaient partout orientés et disposés d'après certaines règles uniformes. C'est ainsi que l'arbre sacré, qui devient plus tard le gibet, se trouvait au Nord. Mais nos remarques à cet égard sont encore incomplètes à cause de la disparition de quantité de lieu-dits de nature à fixer notre opinion. Quoi qu'il en soit, nous pensons que la nécropole de Weelde est à rechercher dans la direction du *Bogaert* sur les élévations orientées vers l'Est.

Nous avons fouillé antérieurement les tombelles du *Lit ven* à Weelde (1) mais leur éloignement de la distribution topographique de nos légendes nous fait supposer l'existence d'une autre nécropole plus vaste.

Merxplas, Octobre 1910.

LOUIS STROOBANT.

L. STROOBANT, Exploration de quelques tumuli de la Campine Anversoise in *Annales de l'Acad. Royale d'arch. de Belgique*, 1903 avec plan et fig, d'urne de Weelde.

Découverte de silex taillés Tardenoisiens à Weelde (Anvers)

Nous avons exploré à diverses reprises, au cours de ces dernières années, un important gisement de silex taillés, dont la grande majorité appartient au type dit «Tardenoisien».

Ce gisement s'étend sur un espace d'environ un are, aux confins de l'immense bruyère qui s'étend de la gare de Weelde-Merxplas au village de Weelde, entre les lieux dits *Hummel* et *Hoogeindschen berg*, à l'ouest de la mare appelée *Groot Brouwersgoor*.

Avec peu de recherches nous y avons récolté plusieurs centaines de très petits silex du type tardenoisien, pointes, lames, perçoirs (?), grattoirs (?), nucléï, dont quelques pointes à tranchant transversal.

Beaucoup sont en silex translucide gris, d'autres en phataite noir, entremêlés de fragments de quartzite blanc, à grain fin, d'âge tertiaire.

Nous avons envoyé une partie de nos récoltes au musée du Cinquantenaire, à Bruxelles; à Taxandria, à Turnhout; ainsi qu'à M. Ulysse Capitaine, professeur à l'Ecole d'Anthropologie de Paris.

Le silex ne devait se trouver qu'à une faible profondeur, (de 7 à 10 centimètres), car nous n'en avons trouvé sans recherches que dans le sable de rejet, provenant du creusement d'une petite rigole, traversant le gisement.

Les déchets de tailles abondent, tandis que les bonnes pièces sont assez rares.

De l'ensemble des constatations, il semble résulter qu'à cet endroit on a taillé jadis de tous petits instruments en silex, que le voisinage constant d'un étang dans ces espèces de

Carte de Belgique au 20000e. — Planchette de Weelde. I. Re-tranchement avec levées de terre. II. Groupe de quatre tombelles fouillées en 1902. III. Gisement des silex Tardenoisiens.

découvertes, fait supposer avoir servis d'engins de pêche. (Exel, Vieux-Turnhout).

Quoiqu'il en soit, au sujet de la destination probable de ces curieux petits outils, nous constatons leur parfaite analogie avec les silex taillés, provenant des plateaux de l'Amblève (1) et des plateaux de la vallée de l'Ourthe (2).

Des silex taillés de facture absolument semblable sont figurés dans John Evans. (3) Cet auteur signale qu'on en a trouvé un nombre considérable dans toutes les parties de la grande Bretagne où on les trouve à la surface du sol. Ils sont même si abondants dans quelques parties du Devonshire, et surtout dans les environs de Croyde, qu'on a supposé qu'ils étaient dûs à des causes naturelles et non pas au travail de l'homme. On les rencontre le plus fréquemment près des anciens camps.

D'après le baron de Loë, le Tardenoisien est une industrie complète, pure et autonome, qui représente le dernier facies de l'industrie de l'âge du renne. (4) Le Tardenoisien comblerait ainsi le fameux hyatus supposé longtemps devoir exister entre le Paléolithique et le Néolithique, mais les préhistoriens sont loin d'être d'accord sur ce point.

C'est ainsi que M. Rutot subdivise le Néolithique de France et de Belgique de la manière suivante :

- a) Tardenoisien ;
- b) Flénusien ;
- c) Campignyien ;
- d) Robenhausien ;
- e) Omalien ;

(1) Note sur l'exploration des plateaux de l'Amblève par E. RAHIR suivie de quelques remarques par le baron A. DE LOË.

(2) E. RAHIR. Mémoires de la société d'Anthropologie de Bruxelles. Tome XXVI 1907. Les stations de l'âge de la pierre dans la vallée de l'Ourthe.

(3) JOHN EVANS D. C. L., *Les âges de la Pierre, instruments, armes et ornements de la Grande Bretagne*. Traduction E. BARBIER. Paris, Germer Baillièvre, 1878.

(4) A. DE LOË. Contribution à l'étude des temps intermédiaires entre la paléolithique et le néolithique, in, Compte rendu du XII Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques, Session de Monaco. 1906. (Pages 422 et 423.

et il ajoute que : «Le Tardenoisien doit être le terme le plus ancien, car nous le voyons apparaître dans les cavernes à la fin de l'époque du Renne, donc à la fin du Quaternaire». (1)

Mais, comme le fait très bien remarquer M. G. Cumont : «Ces divergences doivent nous inspirer une réserve d'autant plus grande, que des questions de milieu et de région peuvent entrer en jeu». (2)

Si après toutes ces autorités il était permis à un débutant d'émettre timidement une appréciation au sujet de l'âge approximatif des gisements de silex taillés, nous dirions qu'il convient de tenir compte de ces circonstances ; que la Campine est une région reculée où la civilisation a été fort lente à pénétrer, et qu'il est plus que probable que l'emploi de silex taillés s'y est perpétué longtemps *après l'invasion Romaine*.

Beaucoup de trouvailles de l'espèce, peuvent donc être simplement une survivance de l'industrie Tardenoisienne, dont nous ne discutons pas la haute antiquité.

Au *Hoogeindschen Berg* même, nous avons trouvé une lame en silex gris de Spiennes, longue de 85 mm.

Sur l'emplacement de l'atelier de taille, nous avons également récolté trois autres grands instruments en silex, notamment, une lame, une pointe de lance (?) et une troisième pièce très curieuse, dont nous ignorons l'usage primitif.

Notons pour mémoire, qu'à 1300 mètres au Nord, aux endroits indiqués sur la carte ci-jointe, existent les 4 tombelles du *Langven*, fouillées par notre père en 1902 et qui ont livré une urne du type Gallo-Germanique. (3)

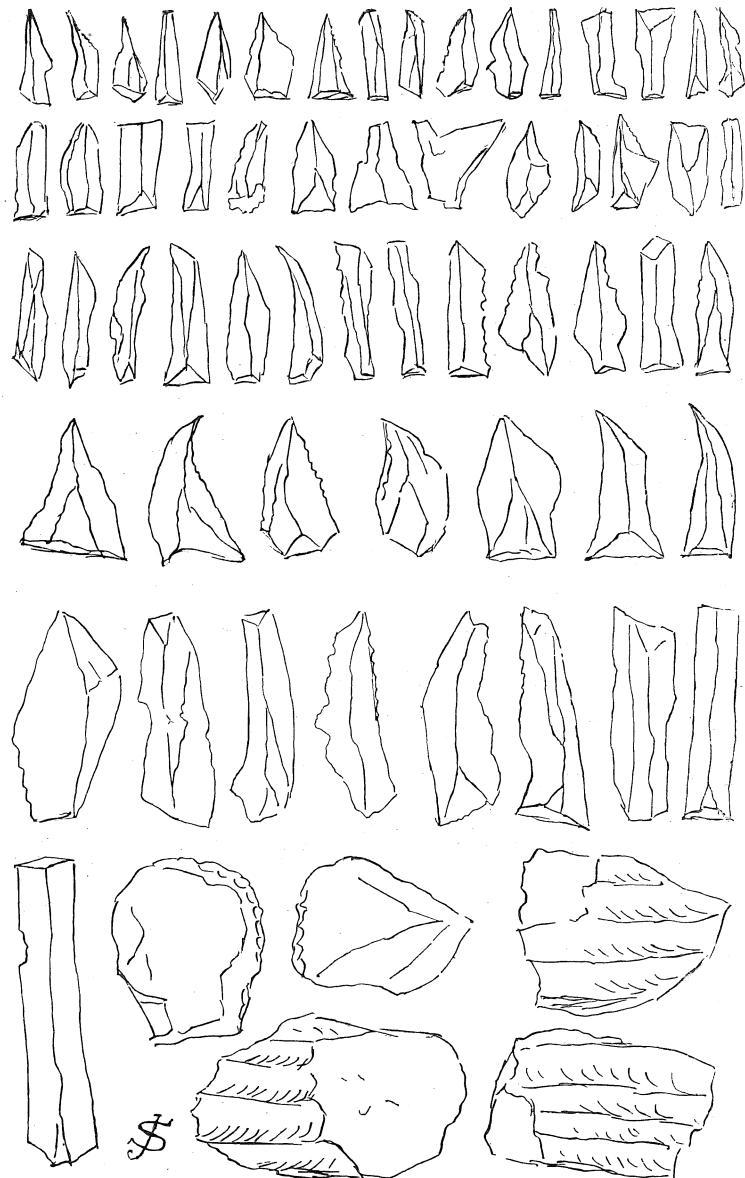
Dinant, octobre 1910.

JAN STROOBANT.

(1) A. RUTOT, *Essai de comparaison entre le néolithique de France et de Belgique et celui de la Scandinavie*, in Congrès préhistorique de France. IIIe Session, Autun 1907.

(2) G. CUMONT, *Quelques mots au sujet du Tardenoisien et de la Transition du Paléolithique au Néolithique*, in Bulletin de la société d'anthropologie de Bruxelles. tome XXVI, 1907.

(3) L. STROOBANT. *Exploration de quelques tumuli de la Campine Anversoise*, in Annales de l'Académie Royale d'archéologie de Belgique, LIV, 5 Série, Tome IV, 1e livraison p. 10 avec plan et fig.

Silex taillés et nucléi récoltés à Weelde (Anvers).

Hoogstraten

Kerkzegels. - Antonius Onerdt,
bijgenaamd
Van Worms. - Ossenhuiden

In onze «Geschiedenis der Collegiale Kerk van de H. Katharina te Hoogstraten» wordt op bladzijde 110 eene teekeening medegedeeld van het schoone zegel, hetwelk in de zesstiende eeuw bij het kapittel der kerk in gebruik was.

In het archief onzer godshuizen treffen wij twee verschillende kerkzegels van vroegere dagteekening aan. Het oudste is gehecht aan eenen brief op perkament van 8 Maart 1400 aan het bestuur der kerk van het Begijnhof van Hoogstraten door Joannes Wagemans, pastoor der parochiale kerk van dezer gemeente.

De vorm van dit zegel is langwerpig, en, in dit opzicht, gelijk aan het kapittelzegel. Zijn omvang is merkelijk kleiner ; het meet slechts 40 op 21 millimeters. Het zegel bevat de beeltenis van de H. Katharina, staande op een verheven voetstuk. De beschermheilige der kerk van Hoogstraten houdt het hoofd naar den linkerschouder gebogen, en laat de ar-

men afhangen. In de rechterhand houdt zij het zwaard, met de punt ten gronde gericht; in de linkerhand het rad.

Het randschrift van dit zegel luidt: S : parc : et : curat : ec : in : Hoestraten : .

Weinige jaren later, op 2 Juli 1411, zegelde Florentius, opvolger van Wagemans, eenen brief, insgelijks op perkament geschreven, voor dezelfde kerk bestemd. Het zegel dat hij gebruikte, is een weinig meer uitgezet en meet 42 op 24 millimeters.

Hier ook staat de H. Katharina op een verheven voetstuk, met de armen een weinig uitgestrekt. In de rechterhand houdt zij het zwaard met de punt omlaag; met de linkerhand het rad, dat tegen haar lichaam drukt.

Het randschrift voor zooveel het leesbaar is, luidt:

Sigillum : Curate : Ec : in : Hoechstraten :

* * *

In hetzelfde werk lezen wij, onder anderen, de beschrijving van de zeven prachtige geschilderde glasramen die het Hooge Koor versieren (*), en hieronder de oplossing van een geheimzinnig opschrift, dat *Antonis van Worms* als den kunstenaar der ramen doet kennen.

Wie was *van Worms*? Is dit zijn ware naam? Ons doel is alleen dit punt op te helderen.

Onder de glasschilders (2) die in onze kerk werkzaam zijn geweest, komt *Antonis Onerdt* of *Antonis de glaesmaker van Culemborg* voor. — Hij leverde verschillende geschilderde glazen op het Gelmelslot en plaatste in de kerk het raam, door de stad Lier geschonken.

Wij hebben ook gezien dat Hendrik Lenaerts in 1531 (3) gelast werd de patronen van de harnassen der zeven ramen in het Hooge Koor naar Culemborg aan *Antonis de glaesmaker* te brengen en dat twee jaren nadien de geschilderde glazen van Culemborg naar Hoogstraten werden overgevoerd.

(1) Hoofdstuk VIII.

(2) Hoofdstuk II.

(3) Hoofdstuk VI.

De Graaf, Antonis van Lalaing, betaalde den kunstenaar een deel op rekening van het werk en kocht van hem de patronen, 't is te zeggen, de teekeningen van de geschilderde glazen voor de som van tien pond. *Onerdt* was dus niet alleen de glasschilder, maar ook de teekenaar van de kunstgewrochten. De teekeningen moeten ook heel belangrijk geweest zijn, vermits de Graaf ze aankocht.

Uit het bovenstaande blijkt dus dat *Antonis Onerdt*, *Antonis van Worms* en *Antonis de glaesmaker van Culemborg* een en dezelfde persoon was; in andere woorden, dat *Antonis Onerdt*, afkomstig van *Worms*, te *Culemborg* zijn werkhuys had.

* * *

Eene Antwerpsche legende leert ons dat de prachtige O.L. Vrouwen Kerk en de toren dezer stad op *ossenhuiden* zijn gebouwd. De fondeeringswerken van het monumentale gebouw gingen niet vooruit. Door den overvloed van water kon de bouwmeester de metserij niet houden staan. Een metser, met name Mathias, wist de moeilijkheid op te lossen, doch, tot zijn ongeluk, was het geheim ter oore van den bouwmeester gekomen, die er dus al de eer van had ingeoogst. Mathias zou zich nadien van verdriet hebben gezelfmoord, met van den inopbouwzijnden toren té springen.

Tot hier de legende.

Het is goed te verstaan, dat op de plaats waar de O. L. Vrouwen Kerk en toren zijn gebouwd, het water veel last en ongemak heeft veroorzaakt; maar wij kunnen niet aannemen dat dit de ergste moeilijkheid is geweest, welke de groote bouwmeester te overwinnen had; doch wel de zandige, losse zeegrond, wat, overigens, genoegzaam uit de overlevering is op te maken. Dat er hier ook geene kwestie is geweest van eenvoudige ossenhuiden te gebruiken, is licht te begrijpen... Waartoe zouden ze gediend hebben? Door het woord *osshuid* verstaan wij de oud-vlaamsche uitdrukking van een metselwerk, waarop zware gebouwen werden opgericht. Zulke fondamenten werden diep en uitgestrekt aangelegd. Ze bestaan

uit menige goed gevulde bogenlagen op malkander, met tus-schenmetselarij om een vast en stevig midden te vormen. Zulke bogenlagen noemde men *ossenhuiden*.

Zware, hooge gebouwen oprichten is niet altijd gemakkelijk. Wij hebben het gezien bij het bouwen van de Collegiale Kerk en den toren van Hoogstraten. Een ernstig ongeval viel hier voor. Met den toren was in 1536 begonnen ; de kerk was zoo goed als voltooid. Nauwelijks was men met de metselarij tot boven de kerk geraakt, of de toren onderging eene merkelijke zinking ; de hoek van de kerk langs de kleine inkoompoort, noordkant, had er bij te lijden. Dit alles is nog goed zichtbaar. De bouwmeester van den Graaf van Nassau, meester Janssone, werd van Breda ontboden om de fondamenten van den toren te komen nazien. Het onderzoek gaf geene aanleiding tot groote ongerustheid, want de werken werden onverpoosd voortgezet. Wij twijfelen nochtans geenszins, of dit feit is de oorzaak geweest, waarom het torenplan van Meester Rombout Keldermans niet is uitgevoerd en Meester Hendrik Lambrechts is gelast geworden het te wijzigen, zooals wij den toren nog heden bewonderen.

E. ADRIAENSEN.

Erection du monument de Mérode à Westerloo

On a longuement discuté, depuis septembre 1908, la question de savoir à quel endroit de la Campine serait édifié le monument de Mérode.

Les uns voulaient faire choix de la colline de Heyst-op-den-Berg, où existe l'altitude la plus élevée de la Campine et où le monument aurait dominé les plaines du Brabant et d'Anvers. Cette conception était très élevée, mais pas pratique, attendu que, placé au milieu de bois isolés, le monument aurait été ignoré et exposé à toutes les dégradations. D'autres voulaient Turnhout. Nous sommes, certes, désireux de voir embellir la ville de Turnhout, qui possède bien peu de monuments, mais il serait peu équitable de priver la commune de Westerloo d'un souvenir qui lui revient à tant de titres. C'est à proximité du château, où vécut et qu'affectionnait le regretté bourgmestre de Westerloo, qu'il convient de perpétuer le souvenir de celui qui fut un bienfaiteur pour toute la Campine.

Cette question d'emplacement étant vidée, il convient de réa-

liser sans retard l'édification du monument. C'est une dette, dont on doit s'acquitter sans reculer davantage l'échéance.

«Taxandria» fait appel à tous ses membres pour mener cette entreprise à bien. Il ne faut pas que les projets dorment plus longtemps dans des cartons. Il faut que le zèle des souscripteurs soit stimulé, afin de pouvoir donner au projet toute l'ampleur qu'il mérite. Il faut que le gouvernement intervienne largement dans les frais. Nous exprimons le voeu de voir confier l'exécution du projet à de Lalaing, qui saura rendre, comme il convient, l'aristocratique figure que nous voulons glorifier.

Le Comte de Mérode fut l'un des membres fondateurs de «Taxandria». Nous ne l'avons pas oublié et nous avons décidé de consacrer à sa mémoire l'article nécrologique paru dans «Taxandria» et rédigé par l'un de nous.

Mais il s'agit de mener à bien, sans plus de retard, l'édification du mémorial, dont le promoteur est Monsieur le Baron de Broqueville, Ministre des chemins de fer. C'est ce que nous proposerons à la prochaine séance.

L. S.

Bibliographie Campinoise

(Suite)

Hoogstraeten (suite)

ds : **Opera Miræi**, t. I, p. 592, 790 ; t. II, p. 1277. — E. A. (E. ADRIAENSEN). **Hoogstraeten**. Verzameling van handschriften. Hoogstraeten, L. Van Hoof-Roelans, 1890 ; in-8. (Gazet van Hoogstraeten). — **Rapport de l'évêque Malderus sur Hoogstraten en 1615** ; ds : **Analectes**, t. I, 1864, p. 116. — **Rapport de l'évêque Torrentius au pape en 1591** ; ds : **Analectes**, t. XV, 1878, p. 400. — **Acte de délimitation entre les paroisses de Hoogstraten et de Minderhout** ; ds : **Analectes**, t. I, 1864, p. 77. — **Actes** ; ds : **Kempisch Museum**, 1890, p. 69-72 ; 1891, p. 184, 191 ; 1892, p. 63, 120, 150, 159, 193. — **Actes** ; ds : **Bijdragen**, 1902, p. 101-104, 145 ; 1903, p. 88 ; 1906, p. 571-576.

918. DONNET F. **Entrée solennelle de Charles de Lalaing à St-Omer 1624**. ds : **Taxandria**, 1908, p. 84-90.

919. **Doyenné**. Eglises et couvents ; ds : LE ROY. **Le grand théâtre sacré du duché de Brabant**, t. II, 1re part. liv. IV, p. 181-186 ; ill.

920. **Église Ste Cathérine** : E. ADRIAENSEN EN G. ŠEGERS. **De collegiale kerk van de H. Katharina te Hoogstraeten**. Hoogstraeten, L. Van Hoof-Roelans, 1895 ; in-8, 213 pp. ; ill. — J. NELO. **Voor de bezoekers van Hoogstraten**. Ste Katedrijnekerk en Toren. Hoogstraten, Van Hoof-Roelans, 1896 ; in-16, 52 pp. — DONNET F. **Eglise et objets d'art** ; ds : **Inventaire obj. d'art**, 1re livr. p. 9-17. — GENARD P. **Notice sur quelques œuvres d'art de l'ancienne église collégiale d'Hoogstraeten** ; ds : **Annales Anvers**, B., 4e s., II, p. 69. — O. VAN DEN BERGHE. **Vitraux de l'église d'Hoogstraeten** ; ds : **Annales Anvers**, t. XIV, 1857, p. 463-467. — **Vitraux** ; ds

- E. LEVY, *Histoire de la peinture sur verre en Europe et particulièrement en Belgique*. Bruxelles, Tircher, 1850 ; in-4, p. 75-81 ; ill. — TH. SMEKENS ET J. L. HENDRIX. *Rapport sur les verrières de l'église de Hoogstraeten* ; ds : *Prov d'Anvers. Bul. Com. des monum.*, — t. II, 1863-1886, p. 355-365. — Tapisseries ; ds : JAMES WEALE W. H. *Catalogue des objets d'art religieux exposés à Malines*. 1864. Bruxelles, Ch Lelong, 1864 ; in-8, p. 141-143.
921. Epitaphes ;
ds : *Annales Anvers*, 1843, p. 306. — SWEERTIUS F. *Monumenta sepulcralia*, op. cit. n° 274, p. 371-372.
922. GENS E. *La Campine Anversoise*. Hoogstraeten : ds : *La Belgique illustrée*, t. I, p. 261-262 ; ill.
923. GRAMAYE. *Antiquitates*. Antverpia, c. XI, p. 37.
924. GUICCIARDYN L. *Beschrijving*, p. 221-222.
925. HAROU A. *Une excursion en Campine* ;
ds : *Bul. Soc. Roy. Belge de Géog.* t. XVI, 1892, p. 516, 544, 612, 642, (carte).
926. Hoogstraten. Eene bijdrage tot de geschiedenis van het voormalig hertogdom Brabant ;
ds : *Brabantsch Museum*, 1871, p. 163.
927. KALKHOVEN J. D. J. *De Geschiedenis van Culemborg*.
928. KEMPENEER J. B. *Ancien hôtel de Hoogstraeten*, (à Malines).
ds : *La Dyle*, 1866, nos 3, 10.
929. La Bataille de Hoogstraeten en 1814 ;
ds : *Revue d'histoire et d'Archéologie*, t. II, p. 399.
930. La défense de Messire Antoine de Lalaing, comte de Hoestrate, baron de Borssel et de Sombret, etc. chevalier de l'ordre de la Thoison d'or, contre les fausses et apostées accusations des cas contenus es lettres patentes d'ajournement personnel impétrées à sa charge, par la jactée et supreptice poursuite et remontrance ou requête au Roy, du procureur général de crime, dit maistre Jean du Bois. Publiée par la société des Bibliophiles de Mons, (Gachard L. P.), d'après l'édition originale de 1568, augmentée de la correspondance inédite du comte de Hochstraeten avec Marguerite de Parme, lors de sa mission à Anvers, et d'une notice historique et biographique sur ce seigneur.
Mons, Hoyois-Derely, 1838 ; in-8, XXXI-138 pp.
931. LE ROY. *Notitia*, p. 333-347 ; ill.
932. Les Délices des Pays-Bas. Hoogstraten, t. I, p. 242 ; ill.
933. LOYENS H. *Brevis et succincta synopsis rerum maxime mirabilium*.
934. Nicolas Léopold Rheingraff, Prince de Salm, Duc de Hooghstraeten etc. prend la liberté d'exposer aux Etats de Brabant qu'il a conféré à Antoine Ghysels en 1721 l'office d'Ecouteth de Ryckevorsel et en 1723 celui dudit Hooghstraeten. Brochure in-4.
935. Numismatique ;
ds : *Kempisch Museum*, 1890, p. 101-106. — L. STROOBANT, Op. cit. n° 70.
936. Onthulling van het monument van Alfonso Wynants.
Lier, E. J. Van Mol, 1875 ; in-18.
937. PARINGET D. *Memorial van de stad Grave en den lande van Cuyk*. Met aanteekeningen door P. Van Aken.
Utrecht, 1753 ; 2 vol. in-4. — Voir n° 239.
938. *Petit Séminaire* ;

- ds : KERSTEN. *Journal historique*, t. II, p. 208 ; t. IV, p. 4, 14.
940. Saint Sang :
Cort verhaal van het miraculeus H. Bloedt, eertijds tot Boxtel, nu 100 jaeren berustende tot Hoogstraeten. 't Antwerpen bij Alexander Everaerts, 1752 ; in-12. — Kort verhael van het miraculeus H. Bloedt eertijds tot Boxtel, nu tot Hoogstraeten, 't Antwerpen bij M. Breurs (1770) ; in-12. — *Plegtige viering van het Tweede Eeuwfeest* der overbrenging vau het miraculeus H. Bloed onzes Heeren J. C. hetwelk thans tweee honderd jaren berust tot Hoogstraten. Turnhout, Brepols en Dierckx Zoon, 1852 ; in-4 ; ill. — SCHOUTENS S. *Gesch. v. d. eerdienst v. h. H. Sacré des Altaars in België*. Antwerpen, 1902 ; in-8, p. 307.
941. O' KELLY DE GALWAY A. *Notice sur l'Ordre du St-Sépulcre de Jérusalem*. Bruxelles. V. De Vaux, 1873 ; p. 7.
942. STROOBANT C. *Notice sur un chapitre de l'ordre du S. Sépulcre de Jérusalem tenu en 1558 dans l'église de Hoogstraten* ;
ds : *Annales Anvers*, t. VI, 1849, p. 176-190.
943. STROOBANT L. *Note sur quelques sceaux matrices échevinaux de Hoogstraten* ;
ds : *Annales Anvers*, t. VI, 5e sér., p. 223-229 ; ill.
944. *Tableaux de l'église au Musée d'Anvers* ;
ds : *Catalogue du Musée d'Anvers*, 1857, p. 20-23. — Id. 1905, p. 191-192.
945. Translaet van den Ban ende Placcaet bij de Ertzhertogen, teghens die Ghemuytneerde vant casteel van Hoochstraten. Tot Bruessel bij Rutgeert Velius « in den gulden arend » bij 't Hoff, 1602 ; in-4, ed. E. Adriaensen, ds : *Ons Volksleven*, 1893.
946. VOET VAN OUDHEUSDEN A. W. K. *Historische beschrijvinge van Culemborg*. Utrecht, 1753 ; 2 vol. in-8.
947. WAP. *Geschiedenis van het land en der heeren van Cuyck*. Op. cit. n° 239.
948. WICHMANS A. *Brabantia Mariana* ; p. 893-899.
- Meerle.**
- Dépendait de Thorn. Voir op. cit. n° 898.
949. *Diva virgo in Meerle* ;
ds : WICHMANS A. *Brabantia Mariana*, p. 544-546.
950. Documents :
Acte de fondation d'une chapellenie en l'honneur de St. Quirin et de Ste Lucie à Meersel, sous Meerle, et en l'honneur de Notre-Dame dans l'église paroissiale de Meerle (Anvers) 1438 ; ds : *Analectes*, t. V, 1868, p. 492-503. — **Sixte IV autorise** la fondation d'une nouvelle chapellenie de Meersel, et en l'honneur de St. Quirin et de Ste Lucie, dans la chapelle de Meersel, et en l'honneur de Notre-Dame dans l'église paroissiale de Meerle, 1478 ; ds : *Analectes*, t. V, 1868, p. 503-505.
951. DONNET F. *Eglise et objets d'art* ;
ds : *Inventaire Obj. d'art.*, 1re livr., p. 17-20.
952. GOETSCHALCKX P. J. *Meerle* ; ds : *Bijdragen*, 1910, p. 41.
953. LE ROY. *Notitia*, p. 347.
954. ROMMENS (E. P. RAYMUNDUS). *Geschiedenis van het miraculeus beeld van O. L. Vrouw van Meerle*.

Turnhout, Glenisson en Zoon, 1878 ; in-16, 32 pp.
SCHOUTENS. *Maria's Antwerpen*. p. 123.

Meersel.

Hameau de Meerle. Voir Meerle.

955. Documents. Op. cit. no 950.

956. DONNET F. *Chapelle et objets d'art*, 1re livr. p. 21-22.

957. **Meersel**, zijne Kapel en Grot, zijn Capucienenklooster en zijne St-Anna kostschool. Het Jubeljaar van Lourdes te Meersel.

Hoogstraten, L. Van Hoof-Roelans, s. d. (1908) ; in-12, 38 pp.

957b. P. Placidus Eykens. *Het Capucienenklooster te Meersel-Dreef* ;
ds : Taxandria, 1910.

Meir

Dépendait de l'abbaye de St Michel à Anvers. Voir sur cette abbaye :

958. Abbaye Norbertine de St Michel à Anvers.

Son histoire est intimement mêlée à l'histoire de la Campine à cause de ses possessions et de sa juridiction ecclésiastique dans diverses communes ; c'est pourquoi nous intercalons une bibliographie plus étendue de cet institut.

GENARD P. *Verhandeling over St-Michielsabdij te Antwerpen* ; ds : *Inscriptions fun. et mon. de la prov. d'Anvers*, t. IV, p. XXIII-LXXXV ; ill. — MERTENS en TORFS. *Geschiedenis van Antwerpen*. Antwerpen, Van Dieren, 1845-1854 ; 8 vol. in-8 ; ill. t. I, p. 576-584 et passim. — LE ROY. *Le théâtre sacré*, t. II, 1re part. p. 92-107 ; — *Gallia Christiana*, t. V, col. 154-158. — WICHMANS A. *Brabantia Maria-nana*, p. 694-705. — J. C. VAN DER STERRE. *Het leven van den H. Norbertus*. Antwerpen, 1623. — J. H. DARINGS. *St-Michielsabdij te Antwerpen* ; ds : *Belgisch Museum*, t. VI, 1842, p. 109-152 ; ill. — LE ROY. *Notitia March.* ; p. 33-39 ; ill. — MIRCEUS. *Ord. Præm. Chronicon*, (1613), pp. 27-35, 76, 182, 202-3. — BUTKENS. *Trophées de Brab.* 2e éd., t. I, pp. 98-100, 144, 186, 28 ; preuves, pp. 66, 100-1. — HUGO. *Annales Ord. Pr.*, t. I., p. 241-278, CXCVIII-CCII. — MARTÈNE et DURAND. *Voyage littéraire* t. I, 2e part. p. 197. — SANDERUS. *Chorographia Sacra Brabantiae*, 2e ed., t. I, p. 88-134 ; ill. — J. C. DIERCXSENS. *Antwerpia, Christo nascens et crescents*. Antverpiæ, J. H. Van Soest, 1773 ; 7 vol. in-8 ; passim. — A. THYS. *Historique des rues d'Anvers*. Anvers, G. Gerrits, 1873 ; in-8 ill. p. 467-474. — GOETSCHALCKX P. J. *Histoire, Cartulaire, Nécrologie de l'abbaye de St-Michel* ; ds : *Bijdragen*, 1902, 1903, 1905, 1906. — ACTA SS., 6 junii, t. I, p. 933. — DE RAM. *Sinopsis*, p. 206-214. — STROOBANT C. *Catalogue des bienfaiteurs de la bibliothèque de l'abbaye de St-Michel à Anvers*. Bruxelles, F. Heussner, 1854 ; in-8, 20 pp. ill. (Bul. Bibliophile belge, t. I, 2e sér.) — L. GOOVAERTS. *Ecrivains, artistes, savants de l'Ordre de Prémontré*. — GENARD P. *Anvers à travers les âges*. Bruxelles E. Bruylants (1886-92 ; 2 vol. in-4 ; ill.) — J. E. JANSEN. *De abdij van St-Michiel te Antwerpen* ; ds : 't Park's Maandschrift, 1904, p. 25-47. — Voir encore : *Analectes*, t. I, II, III, V, VI, IX, X, XII, XV. — *Annales de l'Acroy. d'arch. de Belg.* t. IV. — *De Vlaamsche School*, 1870, 1872, 1873, 1875, 1880. — *Cour d'honneur*, 1869. — *Bibliothèque Norbertine*, 1902. — Rec. *Bul. G. R. H.*, t. I, III, VII, 4e sér. — *Messager des sciences*, 1886, et autres livres et revues où il est question de l'hérésiarque Tanchelin et de la vie de St Norbert.

959. **Documents** :

1257. L'abbaye de St Michel à Anvers obtient le patronage de l'église de Meir ; ds : *Analectes*, t. III, 1866, p. 444-445. — *Begevingsrecht*, 1338 ; ds : *Bijdragen*, 1902, p. 132.

960. DONNET F. *Eglise et objets d'art* ;

ds : *Inventaire obj. d'art*, 1re livr. p. 22-23.

961. GRATIEN P. *Sainte Rosalie*, vierge de Palerme. Patronne de Meir en Campine, invoquée contre le cholera et autres épidémies, Alost, E. Vernimmen, 1893 ; in-16, 134 pp. ; ill.

En appendice, histoire de Meir.

962. LE ROY. *Notitia*, p. 347.

963. P. J. GOETSCHALCKX. *Meer* ;

ds : *Bijdragen*, 1909, p. 470-504.

Merxplas.

Dépendait de l'abbaye de St Michel à Anvers. Voir op. cit. no 958.

964. **Depôt de Mendicité** ;

Voir op. cit. no 914. — Cartes du Dépôt.

965. **Documents** :

ds : *Analectes*, t. II, p. 27.

966. DONNET F. *Eglise et objets d'art* ;

ds : *Inventaire objets d'art*. 1re livr. p. 24-25.

967. *Epitaphe* ;

ds : *Annales Anvers*, 1843, p. 329.

968. HAROU R. *Une excursion en Campine* ;

ds : *Bul. Soc. Roy. Belge de Géogr.* t. XV, 1891, p. 536-561. carte.

969. LE ROY. *Notitia*, p. 423 ; ill.

970. *Maatschappij van onderlingen bijstand*, gezegd Oud Soldatenbond gevestigd te Merxplas. Standregelen.

Brussel, Moniteur Belge, 1904 ; in-8, 8pp.

971. STROOBANT L. *Exploration de quelques tumuli en Campine*. Op. cit. no 265.

Minderhout.

Dépendait de l'abbaye de St. Michel à Anvers. Voir op. cit. no 958

972. *De Sacello Divæ Virginis in Minderhout* ;

ds : VAN HERDEGOM. *Diva virgo candida*, op. cit. no 450 p. 222.

973. *De schilderij van het hoogaltaar in de kerk van Minderhout* ;

ds : *Kempisch Museum*, 1890, p. 135, 183.

974. **Documents** :

ds : *Cartulaire S. Michel* (Bijdragen)

975. DONNET F. *Tableau. Epitaphes* ;

ds : *Annales Anvers*, t. LVII, 1905, p. 247-255.

976. ID. *Eglise et objets d'art* ;

ds : *Inventaire Objets d'art*, 1re livr. p. 25-29.

977. HAVERMANS de S. Michel d'Anvers a écrit sur les saints et leurs reliques, e. a. sur des reliques qui reposent à Minderhout. cfr. GOOVAERTS. *Ecrivains de l'ordre de Prém.* p. 357.

978. HEYLAERTS J. *Beknopte geschiedenis van O. L. Vrouw van Minderhout*. Hoogstraten, L. van Hoof, 1895 ; 2 éd. in-8, 44 pp.

979. LE ROY. *Notitia*, p. 348.

Ryckevorsel.

980. ADRIAENSEN E. *Rijckeversel* ;
ds : *Oudheid en Kunst*, 1906, p. 5-7 ; — 1907, p. 17-19 ; — 1907, p. 40-44.
981. DE RAADT J. TH. *Bescheiden voor de geschiedenis van Rijckeversel en Loenhout* mitgaders een woord over eenige schepenzegels dier gemeenten ;
ds : *Ons Volksleven*, 1893, p. 30.
982. DE RAM. *Sinopsis*, p. 288.
983. *Documents* ;
ds : MIRÆUS. *Dipl. belg.* t. II. — *Bijdragen*, 1902, p. 105, 315. — *Jan van Kuyk* geeft aan Hendrik van Kuyk de heerlijkheid van Rijckeversel ; ds : *Kempisch Museum*, 1890, p. 73.
984. DONNET F. *Eglise et objets d'art* ;
ds : *Inventaire objets d'art*, 2e. fasc. p. 170-181 ; ill.
985. *Epitaphes* ;
ds : *Annales Anvers*, 1843, p. 329.
986. *Handbooggilde* : ds : *Oudheid en Kunst*, 1906, p. 25-26.
987. HAROU A. *Une excursion en Campine* ;
ds : *Bul. Soc. Roy. Belge de Géogr.* t. XV, 1891, p. 453-471. carte.
988. *Histoire* ;
ds : *Kempisch Museum*, 1891, p. 287.
989. NICOLAS LEOPOLD REINGRAF confère en 1721 l'office d'écoutète de Rijckeversel à A. Ghysels. voir op. cit. no 934.
990. STROOBANT L. *Nécropole* : ds : *Taxandria*, 1905, p. 206 ; 1907, p. 112, 221 ; 1908, p. 13.

Wortel.

991. *Dépôt de mendicité* :
Voir op. cit. no 914. — CHEVALIER J. R. L. DE KIRCKHOFF. *Mémoire sur les colonies de bienfaisance de Frederiks-Oord et de Wortel*. Bruxelles, 1827.
992. *Documents* :
Begevingsrecht. 1277 ; ds : *Bijdragen*, 1902, p. 328.
993. DONNET F. *Construction de la tour de l'église* ;
ds : *Annales Anvers*, t. LVII, 1905, p. 333-334.
994. ID. *Eglise et objets d'art* ;
ds : *Inventaire objets d'art*. 1re livr. p. 36-38.
995. HAROU A. *Une excursion en Campine* ;
ds : *Bul. Soc. Roy. Belge de Géogr.* t. XV, 1891, p. 561-580 ; carte.
996. LE ROY. *Notitia*, p. 347.

Zondereygen.

- Hameau de Baerle-Duc. Voir cette commune.
997. VAN SPILBEECK W. *De Abdij van Tongerloo* p. 172.

Canton de Moll

- Achterbosch.**
Hameau de Moll. Voir cette commune.

Baelen.

Dépendait de l'abbaye d'Averbode. Voir Averbode. Ce village faisait aussi partie de l'ancienne avouerie de Moll. Voir Moll.

998. BAELENUS A. (Geboers, deken Puers). *Baelen met bijzonderheden over de naburen* ;

ds : *Gazet van Moll*, 1893-1895.

999. COPPENS. *Nieuwe beschrijv. v. s'Hertogenbosch*, op. cit. no 393, t. IV, p. 156-161.

1000. *Epitaphes* :

ds : SWEERTIUS F. *Monumenta sepulcralia*, p. 373.

1001. *Fondation de la chapelle de Rosselaer* sous la paroisse de Baelen ;
ds : *Analectes*, t. II, 1865, p. 256.

1002. GRAMAYE. *Antiquitates*. Antverpia, c. VI. p. 30.

1003. KUYL. P. D. *Documents pour servir à l'histoire ecclésiastique de quelques paroisses belges ayant appartenu à l'ancien évêché de Bois-le-Duc* :

ds : *Analectes*, t. VI, 1869, p. 25-40.

1004. LE ROY. *Notitia*, p. 272.

1005. ODRADE, sainte :

Voir op. cit. no 156. *De H. Odrada van Baelen*. Haar leven en hare vereering door A. Geboers en E. van Olmen, priesters. Mechelen, H. Dessain, 1891. — *Liedeken tot lof en eer van de H. Maagd Odrada*, patronesse tegen alle kwaelen en ziekten zoo van menschen als van beesten. Te Turnhout, uyt de Boek-drukkery van P. J. Brepols, op de groote markt.

1006. SCHUTJES. *Kerkelijke geschiedenis*, op. cit. no 87, t. III, p. 169-176.

1007. SOBRIQUETS :

ds : *Historische mengelingen over de Kempen*, p. 37. — DE RAADT. *Les sobriquets des communes belges*. Bruxelles, C. Baune, 1904 ; in-8.

Bell.

Hameau de Gheel. Voir cette commune.

1008. COPPENS. *Nieuwe beschrijv. v. s'Hertogenbosch*, op. cit. no 393, t. IV, p. 161-162.

1009. JANSENS. *Gheel in beeld en schrift*. op. cit. no 1038.

1010. KUYL. *Gheel vermaerd*, op. cit. no 1039, p. 272.

1011. LE ROY. *Notitia*, p. 317.

1012. SCHUTJES. *Kerk. Gesch.*, op. cit. no 87, t. III, p. 222-225.

Gestel.

Hameau de Meerhout. Voir cette commune.

1013. ACTA SS. III, Sept. p. 246.

1014. Jongenelen J. H. Op. cit. no 1099.

Gheel.

1015. Biographie d'hommes célèbres :
Voir chap. Biographie.
1016. BUTKENS. *Trophées de Brabant*, t. II, p. 13, c. 27.
1017. *Cantilena Gelensium*. Gela quinque Primis decorata jure suo exultat.
Lovanii, M. van Overbeke, (1739) ; in-fol.
1018. *Chapitre de Ste Dymphne à Gheel* ;
Stroobant G. *Notice historique sur le chapitre collegial de Ste Dymphne à Gheel* ;
ds : *Annales Anvers*, t. XII, 1855, p. 305-336. — t. XIII, 1856, p. 179. —
t. XIV, 1857, p. 63-81, 246-264, 412-429, 468-496.
KUYL. *Oorkonde wegens het kapittel der kerk van St. Dimphna te Gheel*,
n° 1585 ; ds : *Brabantsch Museum*, 1861, p. 367-376.
1019. COPPENS. *Nieuwe beschr. v. s'Hertogenbosch*, op. cit. n° 393, t. IV, p.
142, 171-180.
1020. *Chroniken van Gheel*, met behulp der gemeente archieven verzameld
door den heere E. Verbist, geneesheer, en sedert 1853 tot in April van
1861 in het *Nieuwsblad van Gheel* opgenomen.
1021. *Coutumes*.
Costuymen, rechten ende usantien der vryheydt ende lande van Gheel ;
ds : CHRISTYN. *Brabants recht*, t. I, p. 743-766 ; ill. — G. DE LONGE.
Coutumes de Gheel, t. VII, p. 326-445.
1022. DE RAADT J. TH. *De heerlijkheden van het land van Mechelen*,
Duffel, Gheel en hunne heeren ;
ds : *Kempisch Museum*, 1890.
1023. ID. *Maria van Hoorn*, vrouw van Duffel, Gheel, enz. en hare twee
echtgenoten. Cerlhem, 1891.
1024. *Description historique*, op. cit. n° 399, p. 433.
1025. DE SMETH J. Dr. *Gheel* ;
ds : *La Belgique illustrée*, t. I, p. 271-279 ; ill.
1026. *Documents* ;
ds : *Opera Miræ*, t. I, p. 327, 461, 744 ; t. II, p. 1286 ; t. III, p. 613. —
Jean de Merode présente à l'évêque de Cambrai pour la cure de S. Amand de
Gheel, Hubert de Hoegaerde, maître es arts et prêtre du diocèse de Liège ;
ds : *Analectes*, t. XII, 2e sér., 1901, p. 473. — *Bijdragen*, 1906, p. 137-138.
1027. DONNET F. *Eglises et objets d'art* ;
ds : Inventaire Obj. d'art. Ir. livr. p. 46-56.
1028. Doyenné de Gheel ;
ds : LE ROY. *Le grand théâtre sacré du duché de Brabant*, t. II, p.
97-100 ; ill. — Voir aussi COPPENS et SCHUTJES. op. cit. — *Historie
van het Dekanaat Gheel* ;
ds : *Het Nieuwsblad van Gheel*, 1878.
1029. *Dymphna* (Sainte), patronne de Gheel.
Voir op. cit. n° 121.
1030. *Eglise Ste Dymphne* :
(JANSSENS). *De kerk van Sinte Dymphna te Gheel*. Gheel, E. Biddeloo, 1888 ;
2e éd. in-8, 84 pp. — *Illustrirte Zeitung*, 1858, n° 799. — DESTREE J. *Le
rétable de l'église Ste. Dymphne à Gheel* ; ds : *Annales Anvers*, B. 4e s. II,

- p. 568. — PIOT CH. *Le rétable de l'église de Ste. Dymphne à Gheel* ; ds :
Bull. Com. d'art et d'arch, t. I, 1862, p. 409-417. — CLOQUET L. *Fresque du juge-
ment dernier à Gheel* ; ds : *Revue de l'art chrétien*, 1893, p. 311-312 ; ill. — *De
kerk van Sinte Dimphna te Gheel* ; Gheel, H. Rombouts, 1904 ; in-12, 3e éd., 38 p.
1031. *Feest ingericht door den studentenbond van 't college van Geel ter eere
van den Z. E. H. Lodewijk Mierts bij zijne bevordering tot doctor in de
godgeleerdheid*. Geel, Biddeloo, 1890 : in-8, 62 pp.
1032. GRAMAYE. *Antiquités*. Antverpia, c. x, p. 35.
1033. *Guerre des Paysans* :
Voir op. cit. n° 366.
1034. GUICCIARDINI L. *Beschrijving*, p. 218-219.
1035. *Het college van Gheel 1440-1880*.
Geel, E. Biddeloo, 1881 ; in-8.
1036. H. R. *Gheel* ;
ds : *Bull. off. du Touring Club*, 1904, p. 381-355.
1037. J. B. B. AEN den welagtaren heer den heer Carolus Theodorus Lebon,
hoofdbestuurder en overige agthaare leden van het zanggenootschap der H.
Cecilia opgerect ten jaere 1787 in de kerk van de H. Dympha te Geel, plechtig-
lijk aldaer jubileerende den XXII van Slagtmäend MDCCXXXVII. Antwer-
pen, Janssens, s. d., in-4 (poésie).
1038. JANSSENS S. *Gheel in beeld en schrift*.
Turnhout, J. Splichal, 1900 ; in-8, 320 pp., ill.
1039. KUYL P. D. *Gheel vermaerd door den eeredienst der H. Dimphna.
Geschied- en oudheideskundige beschrijving der kerken, gestichten, en ka-
pellen der oude vrijheid*.
Antwerpen, J. E. Buschman, 1863 ; in-4 ; 396 pp. 152 pp. ill.
1040. LE ROY. *Notitia*, p. 307-317 ; ill.
1041. *Les Délices des Pays-Bas*, op. cit. n° 428, t. I, p. 244.
1042. MAES D. *Gevecht van Gheel*. 27 Jan. 1658.
Extr. du « Meerhoutenaer » in-8 ; 8 pp.
Meerhout, V.-J. Du Moulin ; in-12.
1043. *Politique locale*.
De gebeurtenissen in Gheel en het proces Peeters-Leurs.
Gheel, Lahong-Fornara, 1897 ; 104 pp. — De strijd der kolonisten-partij,
1896. — 1898. Gheel, Lahong-Fornara, 1898 ; 496 pp.
1044. SCHUTJES. *Kerkelijke geschiedenis*, op. cit. t. III. p. 730-765.
1045. *Sobriquets* :
Historische Mengelingen over de Kempen. DE RAADT. *Les Sobriquets des
communes belges*.
Colonie des Aliénés.
1046. ALT K. Dr. *Ueber familiaere Irrenpflege*.
Halle A. S. 1899.
1047. BETTY. *Schetsen uit het leven der zinnelozen te Gheel*.
Gheel, Biddeloo, 1882 ; in-8, 163 pp.
1048. *Bibliographie de la colonie* ;
ds : op. cit. n° 36.
1049. BRIERRE DE BOISMONT. *Notice sur Gheel*, à propos de la bro-
chure de M. Parigot ;

- ds : *Annales medico-psychologiques*. 1852.
1050. BULCKENS J. F. *Rapport sur l'établissement d'aliénés de Gheel* (1856). Bruxelles, Hayez, 1857 ; in-8 ; 55 pp.
1051. ID. *Rapport. 1860*. Bruxelles, Hayez, 1861 ; in-8, III pp.
1052. ID. *Extrait du procès verbal* de la séance extraordinaire de la société de médecine mentale de Belgique, tenue à Geel, les 19 et 20 juillet 1875. S. 1. n. d. in-8 ; 22 pp.
1053. ID. *Colonie d'aliénés de Gheel*. Bruxelles, Manceaux, s. d. ; in-8, 10 pp.
1054. CARTON de WIART H. *La cité de la folie*. (Gheel). Bruxelles, E. Lyon-Claesen, 1896 : in-8, 18 pp. (Durendal).
1055. L. DEPERON Dr. *Du patronage familial des aliénés à Lierneux*. Liège, 1898.
1056. DUCPETIAUX E. *Rapport* de la commission chargée par le ministre de la justice de proposer un plan pour l'amélioration de la condition des aliénés en Belgique.
1057. ID. *Enquête* sur l'état actuel des maisons d'aliénés. (Rédigé avec le concours des docteurs Guislain et Bouquelle). Bruxelles, 1842 ; in-4.
1058. ID. *Premier et deuxième rapports* de la commission permanente d'inspection des établissements d'aliénés. (Rédigés avec le concours de MM. les docteurs Guislain et Sauveur). Bruxelles, 1854 ; 2 vol. in-8.
1059. DUVAL J. *Charité sociale*. Gheel ou une colonie d'aliénés vivant en famille et en liberté. Etude sur le patronage familial appliquée au traitement des maladies mentales. Paris, Hachette, 1867 ; 2e ed., 440 pp.
1060. ESQUIROL. *Visite à Gheel* en 1821.
- ds : *Traité des maladies mentales*, t. II, (1838), ch. XVIII.
1061. FABRET J. D. *La colonie d'aliénés de Gheel*. Rapport fait au nom d'une commission nommée par la société medico-psychologique et lu dans la séance du 3 Décembre 1861 ; ds : *Annales medico-psychologiques*, 39 pp.
1062. ID. *Les aliénés et les asiles d'aliénés*. Paris, 1890.
1063. FERE CH. Dr. *Du traitement des aliénés dans les familles*. Paris, 1889.
1064. Gheel ; ds : *Geneeskundige Courant*, 1896, Amsterdam. nr. 39.
1065. MASOIN P. ET MEEUS F. Drs. *Une page d'histoire de la médecine*. Notes et documents sur le Gheel ancien ; ds : *Annales de la société de médecine de Gand*, 1902, 17 pp.
1066. MASOIN P. ET MEIGE H. *Les possédés de l'église Ste. Dymphne à Gheel* ; ds : *Nouvelle Iconographie de la Salpêtrière*. Paris, 1903, no 5.

(A suivre.)

Boekennieuws

J. SAUTER. Ord. Proem. «*Een Priester-Martelaar*» of levens- en lijdensschets van den eerbiedwaardigen Petrus Janssens van Calmpthout, pastoor te Haaren en kanunnik regulier der abdij van Tongerloo. Met 4 platen. — Brecht. L. Braekmans, 1910 ; in-8, 56 blz.

In zeven hoofdstukken geeft de schrijver, J. Sauter, kan. reg. der abdij van Postel, eene levensschets van den eerbiedwaardigen Petrus Janssens, geboren te Calmpthout in de provincie Antwerpen, kanunnik regulier der abdij van Tongerloo, en pastoor te Haaren, in Noord-Brabant, die in het jaar 1572 door de Watergeuzen van den Briel om het leven gebracht werd. Als geboren zijnde te Calmpthout, in het kanton Brecht, behoort die martelaar tot de heldenrei der Antwerpse Kempen en zijn naam vindt dusdanig met eer plaats in deze Annalen. De schrijver leidt ons door al de wegen die de eerbiedwaardige Petrus bewandelde en ontleed zeer wel dezes zieltoestanden en werkingen bij elken tred.

De zinspreuk van den eerbiedwaardige : «*Pietas ad omnia utilis*», godsvrucht is tot alles nuttig, keeren wij om en passen wij toe op dit boekje. Deze levensschets is nuttig tot de godsvrucht, in andere woorden, vormt een godvruchtig boekje en zal dienen om de godsvrucht van den lezer te vermeerderen.

Zeer boeiend geschreven is het aangenaam om lezen en ver-
schaft eenige stonden zuiver genot. Dit is ook, denken wij,
het inzicht van den schrijver, die hier geene wetenschappelijke
geschiedenis heeft willen voortbrengen. Nochtans hadden
wij eenigszins dien kant wat meer verzorgd willen zien, als-
ook het plaatwerk. Waarom toch zulke kunstlooze platen?...
Hadde de schrijver ons geen lichtprint kunnen geven van het
portret dat op de pastorij van Haaren nog berust, of van de
beeltenis door prelaat Wichmans uitgegeven? Dit ware zeker
belangrijker en kunstiger geweest. Voor het overige wen-
schen wij den schrijver geluk en hopen zijn boekje in ve-
ler handen te zien.

J. E. JANSEN.

